

עיטורי ירושלים

הסוגוריא על הכלל

ישיבת 'עטרת ירושלים'

תשרי - חשון תשע"ז | גליון מספר 107

תוכן

3	פתח דבר הרב שלמה אבינר
4	ספר סניגוריא הגאון רבי צבי שמעון הורוויץ זצ"ל
16	שאלות ותשובות הרב שלמה אבינר
27	אל תקטרג הרב שלמה אבינר
30	מצות תוכחה בדורנו הרב יחזקאל גרינולד

ישיבת עטרת ירושלים

הגיא 51, ירושלים העתיקה, ת"ד 1076 ירושלים 91009
טל' 02-6284101, פקס' 02-6261528 | www.ateret.org.il

עיצוב גרפי: סטודיו מלוף 052-7203050

פתח דבר על המחבר

הרב שלמה אבינר

החלטנו להדפיס מחדש חלק מהספר סניגוריא בגלל חשיבותו הגדולה בכל הזמנים ובמיוחד בזמננו. אנו מודים מאוד לרב מרדכי ציון על עבודת העריכה המדויקת והמהירה ועל ההוספות.

הגאון רבי שמעון צבי הורוביץ זצ"ל (יב סיון תרל - ב תשרי תשז) היה מקובל מפורסם, ממייסדי ישיבת המקובלים שער השמים ומחבר ספרי קבלה. הוא נולד בלידא לרב מאיר לייב קמינצקי, ראש המלמדים בוילנה ותלמיד של הרב יצחק מוולוז'ין. למד בתלמוד תורה ובישיבה, ובגיל בר מצווה נסע ללמוד אצל "ר' מיישל"ס" בישיבת רמילס בוילנה והתחיל ללמוד ספרי קבלה.

בשנת תרמ"ז עלה לארץ ישראל לירושלים ולמד את תורת הנגלה בישיבת עץ חיים בראשות הגאון רבי שמואל סלנט, ואת תורת הנסתר בישיבת המקובלים בית אל, בראשות הגאון רבי ששון בכר משה פרסיאדו.

הוא ראה את ייעודו בהפצת חכמת הנסתר וכוונות התפילה בעל פה ובכתב, בין תלמידי חכמים חשובים. בין תלמידיו היו מגדולי רבני ירושלים וחברי הרבנות הראשית לארץ ישראל.

מפני שלפי המקובלים עשרת השבטים יתגלו לפני הגאולה השלמה, ר' שמעון צבי נשלח בתרנ"ט לאסיה מטעם מקובלי ירושלים מכל העדות לחקור את הנושא. במשך כשנתיים הלך ברגל או רכב על גמל. הוא גילה שרידים של יישובים יהודים במקומות נידחים המנותקים משאר העולם. הגיע עד טיבט ושלטונות הודו חשדו בו שמניעיו פוליטיים, והוא נאלץ להפסיק את המסע. את חוויותיו במסעו העלה על הכתב בספר "קול מבשר" שיצא לאור בתרפ"ג.

בתרס"ו היה ממייסדי ישיבת "שער השמים", ישיבת המקובלים האשכנזית בירושלים יחד עם הרב מנחם מענכין היילפרין והרב חיים יהודה לייב אוירבך (אביו של הגרש"ז אוירבך). אולם היו באים לשמוע שיעורים גם מעדות המזרח והספרדים. כמו כן הוא גם התכתב עם גדולי המקובלים ברחבי העולם היהודי וכתב הרבה חיבורים על חכמת הקבלה.

ספר סניגוריא

הגאון רבי צבי שמעון הורוויץ זצ"ל

ר"מ דישיבת שער השמים ובעמ"ח אור המאיר וקול מבשר

גדעון

במדרש רבה (דף רפ"ח) על הפסוק ושפטו את העם משפט צדק (דברים ט יח), אר"י שיהיו מלמדים זכות על ישראל לפני הקב"ה, ממי אתה למד מגדעון שבימיו היו ישראל בצרה והיה מבקש הקב"ה אדם שילמוד זכות עליהם ולא היה מוצא, והיה הדור דל במצוות ובמעשים טובים, כיון שנמצא זכות מיד א"ל לך בכחך זה (שופטים ו יד), בכח זכות שלמדת על בני, ההוא דכתיב ושפטו את העם משפט צדק שיהיו מלמדין זכות על הדור עכ"ל.

אליהו

ידוע שהקב"ה חפץ שילמדו סניגוריא על ישראל ושונא למי שמלמד חובה, ומצינו שאליהו הנביא נענש על שדיבר קטיגוריא ואמר קנא קנאתי לד' צבאות כי עזבו בריתך בני ישראל (מלכים א יט י).

ישעיהו

וכן ישעיהו נענש על שאמר בתוך עם טמא שפתים אנכי יושב (ישעיהו ו ה) כנזכר בגמ' יבמות דף מ"ט איך מנשה דן לישעיה הנביא ועל ידי שם נבלע בארז, ונסר את הארזא, כד מטי להדי פומא נח נפשו משום דאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב.

משה רבנו

וכן משה רבינו עליו השלום נענש על זה, והוא במדרש רבה שיר השירים (א ו) עבור שאמר משה שמעו נא המורים (במדבר כ י) נגזר עליו שלא יכנס לאר"י, ובמדרש רבה שמות על פסוק (ג יב) והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי (שמות ד א), באותה שעה דיבר משה שלא כהוגן, הקב"ה אמר ושמעו לקולך ומשה אמר והן לא יאמינו, שהקב"ה אינו רוצה מי שמדבר דלטוריא על בניו, אמר ריש לקיש החושד בכשרים לוקה בגופו כו' וממאי דלקה דכתיב ויאמר ד' לו עוד הבא נא ידך בחיקך ויבא ידו

בחקיו ויוציאה והנה ידו מצרעת כשלאג (שם פסוק ו), ובמדרש הנזכר שיר השירים ד' רעותא דקוב"ה למילף סניגוריא על ישראל.

וכל אשר ידבר האיש עושה רושם ומעורר פמליא של מעלה אם מדבר קטיגוריא מעורר המקטרגים ח"ו, ואם מדבר סניגוריא מעורר סניגוריא למעלה ודבריו עושין פירות כמובא בזוהר הקדוש פרשת צו דף ל"א ע"ב ד"ה ובעובדא דלתתא אתער עובדא דלעילא כו' וההוא מלה סלקא ובקעי רקיעין ע"ש היטב.

פלא יועץ

וכן הובא בספר הקדוש פלא יועץ ערך סניגוריא והוא בס' צעקת בני ישראל באורך, וז"ל ובאזנינו שמענו שבזמן השמד שהיו כמה נפשות מישראל יוצאין ליהרג על קידוש השם יצאה אשה אחת לקראתם ואמרה רבש"ע יפה ידעת אומה שבחרת לך מי כעמך ישראל שנהרגין על קדושת שמך, וגילה מגיד אחד שתכף על פי דיבורה נתבטלה הגזירה ע"ש באורך.

נח ואלהיו הנביא

וכן בזוהר חדש פרשת נח דף כ"ט ע"א וז"ל רבי אליעזר ורבי יהושע הוו יתבי בפלכי טבריא א"ר יהושע רבי מה ראה נח שלא בקש רחמים על דורו, אמר ליה אפילו הוא לא חשב בלבו שימלט כו', לבתר א"ר אליעזר ע"כ דא הוה למיתבע רחמין על עלמא קמי קוב"ה דניחא ליה מאן דאמר טבא על בנויה. מנ"ל? מגדעון בר יואש דלא הוה זכאי ולא בר זכאי ומשום דאמר טיבותא על ישראל מה כתיב ביה ויאמר לו ד' לך בכחך זה והושעת את ישראל מיד מדין (שופטים ו יד), מהו כחך זה, טיבותא דא דאמרת על בני יהא לך חילה סגיאיה לשיזבותיא מן ידא דמדין וזכה להיות שופט עליהם ולנצח את מדין. ועוד א"ר אליעזר אף על פי דיהוי צדיקא רבה מכל עלמא ויימא בישא קמי קוב"ה או דלטורין על ישראל עונשי סגי מן כלהון, ולא אשכחנא צדיקא טבא כאליהו בכל דרא ומשום דאמר דלטורין על ישראל דכתיב כי עזבו בריתך בני ישראל את מזבחך הרסו ואת נביאך הרגו בחרב (מלכים א יט י), ביה שעתא אבאיש סגיא קמיה, ת"ח מה כתיב ביה וימצא מראשותיו עוגת רצפים (שם פסוק ו), מאי רצפים אמר הקב"ה כדין יאות למיכל מאן דאמר דלטורין על בני, א"ר אליעזר מאי דכתיב וילך בכח האכילה ההיא מ' יום ומ' לילה עד הר האלהים חרבה (שם פסוק ח), וכי בכח אכילת עוגת רצפים אזל כולי האי אלא א"ר אליעזר אשליך הקב"ה דורמיטא על אליהו והראהו ענינא דמשה דיתב קמיה מ' יממין ומ' ליליין ומכדין דהוה תמן עבדו ישראל ית עגלא, ואע"ג דהוה ארבעין יממין וארבעין לילון דלחם לא אכל ומיא לא שתי לא אעדי מתמן

עד דמחל להון קוב"ה, א"ל לאליהו כך הוה לך למעבד, ועוד הוה לך למחזי דאינון בני, בני רחומאי דקבלו אורי' בטורא דחורב' ודא הוא דכתיב וילך בכח האכילה ההיא מ' יום ומ' לילה דחזי עניני דמשה דאשתהי קמי מ' יום ומ' לילה וענינא דישראל דקבילו אורייתא בטורא דחורב' ודא הוא דכתיב עד הר האלהים חורבה, א"ר יצחק לא זז משם אליהו עד שנשבע לפני הקב"ה להורות זכותן של ישראל תמיד, וכל מי שעושה זכות הוא מקדים ואומר לפני הקב"ה כך וכך עשה פלוני ואינו זז משם עד שיכתבו זכותו דההוא גברא, דכתיב ויכתב ספר זכרון לפניו (מלאכי ג טז), א"ר יהודה בן פזי מה היה עונש של נח שלא בקש רחמים על ישראל, שיצא חיגר ברגליו מן התיבה, ושכב ונתבזה והתלוצץ עליו בנו ועשה לו מה שעשה עכ"ל.

איוב ושטן

ובזוהר הקדוש פרשת בא דף ל"ב ע"ב ד"ה רבי אלעזר פתח ויהי היום ויבואו בני האלהים להתיצב על ד' ויבא גם השטן בתוכם (איוב א ו). ויהי היום הוא ראש השנה דקוב"ה קאים למידן עלמא כו' ובההוא יומא כלהו רברבן ממנן אתכנשו על ד', דכיון דעל ישראל אתכנשו עליה אתכנשו, ויבא גם השטן בתוכם גם הוא לאסגאה עלייהו, ופירש מה"ר חיים ויטאל ז"ל מלבד שכל הע' שרים הם מקטרגים, הוא מתרבה עלייהו ומקטרג יותר מהם, ובא עם דלטורא רברבא מכלהו, קטיגורא מכלהו, כיון דחמא קוב"ה דכלהו אתיין לקטרג מיד ויאמר ד' אל השטן מאין תבא ויען השטן משוט בארץ ואשגח קוב"ה דבעי למהוי דלטורא על ישראל אז הקב"ה אמר להשטן השמת לבך על עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ, חמא שעתא למיהב ליה חולקא במה דיתעסק ביה השטן ויתפרש מישראל מלקטרג עליהם כמשל דההוא רעיא דבעא למעבר עאנה בחד נהרא ונזדמן זאב כו' ומסר ליה חד כבשא כו' ומיד אתעסק ביה ההוא שטן ולא קטרג על ישראל.

[השמטה: איך הקב"ה בעצמו משתדל להשתיק הקטיגוריא ולמצוא זכות על ישראל, עיין באורך בס' אליהו ופרקי משיח דף א' ע"ג ע"ש נפלאות בד"ה פעם אחת בא אליהו ז"ל: גם דבר גדול מאד לסתום פיות המקטרגים ולהתקרבות הגאולה ולבקש על גלוי כבוד מלכותו יתברך, גרסינן בפסיקתא דרב כהנא פסיקא (ד' ג' לו) וז"ל: אמר הקב"ה לצדיקי עולם, אעפ"י שדברי תורה חביבים הם עליכם, לא יפה עשיתם שחכיתם לתורה ולא חכיתם למלכותי, שבועה היא מלפני שכל המחכה למלכותי אני בעצמי מעיד בו לטוב ע"ש. אם נביט על המאמר הזה בעין חודרת נראה בעליל כי היא נבואה הנצרכת לדורות הללו אשר מעטים הם בני עליה שדואגים על גלות השכינה

ולבקש על גלוי כבוד מלכותו, לכן ראוי להיות מרגלי בפומי לומר תמיד ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך, מתי תמלוך בציון, ועיננו תראינה מלכותך, ועי"ז תגדל כבודו ית', והמקטרגים יבושו ויבהלו, גם בעת שהדין מתוחה על ישראל מסוגל מאד שכל א' יסתכל בלילה על הכוכבים המזהירים ולומר רבש"ע כשם שאין מספר לכוכבים, כך אין מספר לזכיותינו, כך מקובל מגנזי מקובלים].

הרי שהקב"ה בכבודו בעצמו משתדל למצוא מי שמלמד זכות על עמו ישראל ולבטל הקטיגוריא וליתן חולקא חדא לסיטרא אחרא ועי"ז מתפרש מישאל כו' כגוונא שעיר דר"ח, שעיר דיומא דכפורי בגין דיתעסק ביה, לבתר אתפרש מכלא ושביק לישראל ע"ש באורך.

פושעי ישראל

ובגמ' חגיגה דף כ"ז אמר ר"ל אין אור של גיהנם שולטת בפשעי ישראל ק"ו ממזבח הזהב מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב אין האור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאים מצות כרמון, דכתיב כפלח הרמון רקתך אל תיקרי רקתך אלא רקנין שבך, על אחת כמה וכמה.

הושע

ועיין עוד בגמ' עירובין דף י"ט ע"ש, ובגמרא פסחים דף פ"ז על פסוק ויאמר ד' אל הושע לך קח לך אשת זנונים כו' ויקח את גמר בת דבלים וכו', לאחר שנולדו לו שני בנים ובת אחת (הושע א ב-ג) א"ל הקב"ה לא היה לך ללמוד ממשה רבך שכיון שדברתי עמו פירש מן האשה אף אתה בדול עצמך ממנה, א"ל רבש"ע יש לי בנים ממנה ואיני יכול לגרשה, א"ל הקב"ה ומה אתה כו' ובניך בני זנונים, כך ישראל שהם בני, בני אברהם יצחק ויעקב, א' מארבע קנינים שקניתי בעולמי, תורה קנין א' דכתיב ד' קני ראשית דרכי, שמים וארץ (משלי ח כב) קנין א' דכתיב קונה שמים וארץ (בראשית יד יט), בית המקדש קנין א' דכתיב הר זה קנתה ימינו (תהילים עח נד), ישראל קנין א' דכתיב עם זו קנית (שמות טו טז), ואתה אמרת העבירם באומה אחרת, כיון שידע שחטא עמד ובקש רחמים על עצמו א"ל הקב"ה עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם ג' גזירות בעבורך, עמד ובקש רחמים וביטל הגזירות והתחיל לברכך שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים כו' ואמרתי ללא עמי עמי אתה.

אל תלשן

ועוד שם א"ר יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי מאי דכתיב אל תלשן עבד אל אדוניו אפילו דור של רשעים שאביו יקלל ואת אמו לא יברך (משלי ל י-לא) אל תלשן עבד אל אדוניו, מנלן מהושע שנתפס על שהלשין על ישראל ואף על פי שחטאו ועיין שם בפירוש רש"י שם.

ובגמ' יומא דף י"ט סוע"ב דאמר אליהו לר' אחוה דרב סלא חסידא אמריתו אמאי לא אתי משיח והאידינא יומא דכפורי ועשו כמה עבירות כו' א"ל קוב"ה מאי אמר, א"ל לפתח חטאת רובך ופירש רש"י היצר הרע מחטיאו בעל כורחו כו', הרי כמה אנו צריכין ליקח מוסר ולהזהר מללמד חוב על ישראל, ואיך הקב"ה משתדל ללמד זכות ולהשתיק הקטיגוריא מעם ישראל, והוא בכעס על מי שמלמד חוב אפילו על הפחות שבפחותים, ועיין עוד בזוהר הקדוש כי תשא דף ק"ץ ע"א באורך גדול מגודל איסור דלטוריא על ישראל אף שחטאו ועיין עוד בשל"ה שער האותיות אות ק' ע"ש.

עוד איתא במדרש רבה שיר השירים ר' סימון פתח אל תלשן עבד אל אדוניו (שם), ישראל נקראו עבדים שנאמר כי לי בני ישראל עבדים כו' (ויקרא כה נה), אמרה כנסת ישראל אל הנביאים אל תראוני שאני שחרחורת אין לך שמח בבני יותר ממשה וע"י שאמר שמעו נא המורים (במדבר כ י) נגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל כנ"ל, דבר אחר אין לך שמח בבני יותר מישעיה ועל ידי שאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב כו' (ישעיהו ו ה), מיד ויעף אלי א' מן השרפים ובידו רצפה, אר"ש רוץ פה רצון פה למי שאמר דלטוריא על בני, ודכוותיה באליהו כנ"ל על עוגת רצפים רצון פה כו' (מלכים א יט ו) ע"ש באורך גדול, והובא בס' שבחי כנסת ישראל באורך גדול על רוב מחז"ל ומדרשים על ערך סניגוריא וחביבות ישראל לפני הקב"ה שלא יספיק כמה גלינות לפורטם.

ועוד איתא במדרש רבה (עיין מגילה כה ב) מעשה באחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר בהודע את ירושלים את תועבותיה, א"ל עד שאתה בודק בתועבות ירושלים לך בדוק בתועבות אמך, בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול כו', ובמדרש רבה תהילים דוד המלך עליו השלום אמר עיניך תחזינה מישרים, תן עיניך במלמדי סניגוריא והזכר זכות אבות ותן עיניך והסתכל בישרן של ישראל. ובמדרש רבה שמות י"ח ר' אבהו וריש לקיש הוו עללין לחדא מדינתא דקיסרין, א"ל ר' אבהו לר' שמעון בן לקיש מהו כן עלינן למדינתא דחירופא וגידופיא, נחת ליה ריש לקיש מן חמרא וספא חלא

ויהיב בפומיה, א"ל מהו כן, א"ל אין הקב"ה רוצה במי שאמר דלטוריא על ישראל כו'. ובמדרש איכה תע"ה א"ר ששת יכולני לפטור את כל העולם מן הדין מיום שחרב בית המקדש ועד עכשיו שנאמר ושכרת ולא מיין כו' ויכולני דקאמר מדין תפילה כי שכור אסור להתפלל, אר"ח לא שנו אלא שלא הגיע לשכרותו של לוט אבל הגיע לשכרותיה של לוט פטור מכל המצות ואנו כעת שכורים כשכרותו של לוט ע"ש. וגם דברי רשב"י מפורש בחז"ל שאמר יכול אני לפטור כל העולם מדין כו' ואלמלא אלעזר בני כו' ואלמלא יותם בן עוזיהו עמנו מיום שנברא העולם כו' ע"ש.

ובאגדת בראשית פ' י"ז אעפ"י שאין לישראל מעש"ט הקב"ה גואלן בזכות המילה, זה שאמר הכתוב הבט לברית כו', ובגמ' ברכות על פסוק ויחל משה דף ל"ב ע"א נמצא כמה דרשות חז"ל איך משה רבינו עליו השלום מסר נפשו והרבה בתפילות וקבל עליו כמה יסורים עבור ישראל ולא זז משם עד שהתיר שבועת הגלות, והובא במהרש"א בשם המדרש שאמר משה מותר לך, ועיין עוד שם דף י' ד"ה הני בריוני כו' ע"ש, ובגמ' ב"ב (עד א) על רבה בר בר חנה ששמע בת קול שאמרת אוי לי שנשבעתי ועכשיו שנשבעתי מי מפיר לי, וחכמים התרעמו עליו שלא אמר מופר לך כי הצדיקים יש בהם כח לבטל הגזירות כמ"ש צדיק גוזר והקב"ה מקיים, קוב"ה גוזר וצדיק מבטל, והקב"ה שמח בזה ואמר נצחוני בני ומעיד בעצמו כמו שאמרו (מועד קטן טז ב) מי מושל בי צדיק שנא' צדיק מושל ביראת אלהים, גם מבואר בספר היכולות כי יש למעלה כת א' הנקראת מבטלי גזירה מפירי שבועה מעבירי קנאה משיבי חימה, מזכירי אהבה כו' כשהם רואים שהקב"ה בכעס על בניו משתטחים לפני כסא כבודו ומתחננים ואומרים התר יוצר בראשית מחול מחול אביר יעקב סלח סלח קדוש ישראל כי אדיר מלכים אתה, מלך א'דיר מלך ב'רוך מלך ג'דול מלך ד'גול מלך ה'דור מלך ו'תיק מלך ז'ך מלך ח'נון מלך ט'הור מלך ישר מלך כבוד מלך לעד מלך מרחם מלך נורא מלך סומך מלך עוזר מלך פודה מלך צדיק מלך קדוש מלך רם מלך שומר מלך תם, למה לך איבה עם זרע אברהם אהובך למה לך קנאה עם זרע יצחק עקיך למה לך תחרות עם זרע יעקב תמימך כי קנין שמים וארץ קראת אותם, מיד יוצאות קרני הוד מתחת כסא הכבוד ומכריזות ואמרות אשריכם מלמדי זכות על בני שבח לכם משלשלי זכות אבות כי כל צבא השמים כבוד וגדולה יתנו לכם, הלא תראו גודל מעלת מלמדי זכות על ישראל כי קוב"ה וכל פמליא שלו ושמים והארץ וכל אשר בהם כולם משבחים אותם ומלמדים זכות עליהם ועי"ז נשתתקו ונסתמו פיות ראשי המקטרגים הוא הס"מ וגונדא דיליה ונכנעים תחת הקדושה והשם יתברך מקבל נחת רוח מזה ובזה נעשה רצונו.

ובזוהר הקדוש פרשת משפטים דף קט"ו ע"ב איך ר' מאיר אמר לרשב"י עם ראשי מתיבתא נעביד ליה התרה משבועות הגלות ע"ש באורך איך שהיו משתדלים כלם לבטל כל מיני גזירות מעל ישראל ולהשתיק הקטיגוריא, ודברי רשב"י זי"ע מפורש בחז"ל שאמר יכול אני לפטור כל העולם מדין כי נחשבו כשכורת ולא מיין כנ"ל. גם הובא בספר חרדים דף ס"א ע"ב וזה לשונו כי באהבך ד' הנכבד ועמו כאשר יאהב איש את בנו תהיה מרכבה לחסד הנקרא אהבת חסד נגד אות י', וכשתהיה תמיד דן לכף זכות תהיה מרכבה לאות ה' נגד הגבורה שנרתיק שלה הוא היכל הזכות, וכשתדבר לשון טוב היפך לשון הרע ותהיה עניו כהלל הזקן תהיה מרכבה למדת התפארת הנקראת לשון הטוב, וכתוב והאיש משה עניו מאד נגד אות ו' כו', ע"ש איך על ידי זה נעשה גופו מרכבה שישרה עליו הקדושה עליונה ועל ידי זה יזכה להתדבק בהיוצא בעשר ספירותיו, ושם דף ס"ח ע"א כתוב לאמר ואם אתה שונא איש ישראל תהיה מרכבה לטומאה דעשר קליפין מסאבין נמצא חלילה נעשה מרכבה לסיטרא אחרא ומחוץ למחנה הקדושה מושבו, וטמא יקרא להכי כתיב במצורע דהיה שונא לאיש ישראל כאשר היה דנו לכף חובה ומדבר עליו לשון הרע וטמא טמא יקרא בדד ישב כו' והובא בר"ח שער הקדושה ח"ב כי על ידי שנאה גורם להרע לו בכל מיני רעה והוא שונא כביכול להקב"ה שברא אותו ע"ש באורך בגודל הפגם של שנאת חנם, ועוד הובא בספר חרדים דף ע"א ע"ב אם ירגיל אדם לדון לכף זכות ולדבר תמיד טוב ולא רע יהיה כלי וצינור אל הקדושה, ואם להיפוך להיפך חס ושלום. וכן בראותו חבירו בטוב עין הוא יברך וישפיע טוב לחבירו וגם יבורך, ולהיפוך להיפך חס ושלום, דכתיב טוב עין הוא יבורך וקרי יברך ע"ש, ועיין עוד בספר חסידים בסימן תרל"ג ותרל"ד ע"ש.

האדמו"ר מספינקא

עוד בגודל מעלת הסניגוריא כתב הרב הגאון מו"ה יוסף מאיר אב"ד דק"ק ספינקא בספרו אמרי יוסף בהקדמתו מאמר ה' מבן המחבר כותב על גודל קדושת אביו זצ"ל וז"ל מעולם לא דיבר סרה על שום איש מישראל אף על שונאיו, וכשהיו מספרים לו איזה דבר רע ומגונה על איזה אדם היה מחפש לו זכות, וכשלא מצא לו זכות היה אומר שהוא בודאי שקר, והיה תמיד דרכו ללמד זכות על כל ישראל כדאיתא במדרש רבה (ויקרא ב ה) א"ל הקב"ה למשה כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל שבח לגדלן ולפארן פאר יע"ש, והיה מרגליה בפומיה לומר מי שמלמד זכות על אחרים אזי בשמים מלמדין גם עליו זכות, משאין כן מי שמלמד חוב כו' ובסה"ק בר"א סוף פרשת אמור על פסוק כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו עפ"י מה ששמעתי מהבעש"ט

וכו' וז"ש כאשר יתן מום באדם על המום שעשה, כן יתן בו הדין על המום שלו מן השמים, וזה שאמר הכתוב כל עמל אדם לפיהו פירושו כאשר אדם דן את חבירו עם פיו כמו כן עמלו ישוב בראשו, וזה מה שאמרו חז"ל (סנהדרין ק"ג) אצל מיכה הניחו לו שפתו מצויה לעוברי דרכים, פירושו דמדה זו היה לו שהיה מהפך בזכות כל אדם אפילו על רשע לכך לא היו יכולין לדונו זה שאמרו שפיתו מצוי כו' שפיתו מלשון יפחה ותרגומו ישתדל פי' שהשתדלותו היה מצוי לעוברי דרך ד' והיה מהפך בזכותם תמיד עכ"ל, וענין עוברי דרכים עיין בספר הקדוש ברית מנוחה דף נ"ג ונ"ד ע"ש נפלאות, ועיין עוד במסכת אצילות דף י"א וי"ב ובפירושו גנזי מרומים מבואר שם באורך מי הם עוברי דרכים. ובמד"ר שוחר טוב (משלי י"א) אם ראית אדם שמדבר רעה על חבירו אף מלאכי השרת מדברים עליו חס ושלום ע"ש.

ובגמ' שבת דף קכ"ז ע"א וע"ב, ג' מימרות על גודל מעלת הדין את כל אדם לזכות ע"ש, וז"ל אמר ר"י בר שילא א"ר אסי אר"י ששה דברים אדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז והקין קיימת לעולם הבא וחשיב שם הדין את חבירו לכך זכות ע"ש, ועוד שם ת"ר הדין את חבירו לכך זכות דנין אותו לזכות מעשה באדם א' שירד מגליל העליון כו' ע"ש, ועוד מימרא ת"ר מעשה בחסיד א' שפדה ריבה א' כו' ובחן לתלמידיו בכמה שאלות ששאל אותם במה חשדונוי ופירש רש"י כל מקום שנאמר חסיד א' או ר' יהודה בן בבא או ר' יהודה בר' אילעאי, וכן הובא בגמ' בב"ק דף ק"ג ע"ב ע"ש ובגמ' תמורה ט"ו ע"ב ע"ש, סוף דבר שכולם דנו אותו לטוב ע"כ מה שעשה ואמר להם כשם שדנתוני לזכות כן המקום ידין אתכם לזכות, עוד מימרי' ג' מר' יהושע שנכנס למטרוניא א' וחלץ מקודם התפילין ונכנס ונעל הדלת בפני תלמידיו כו' ושאל ובחן לתלמידיו בכמה שאלות ועל כלם דנו אותו לכך זכות וגם הוא השיב להם כשם שדנתוני לזכות כן המקום ידין אתכם לזכות.

ובספרי דברים סימן שפ"ו על פסוק בנים אתם לה' אלקיכם בזמן שאתם נוהגין מנהג בנים אתם קרויין בנים כו' ור' מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרויין בנים שנאמר (ירמי' ד') בנים סכלים המה אפילו הם סכלים אפילו הם פושעים אפילו הם מלאים מומין נקראין בנים, ובגמ' סנהדרין מ"ד על פסוק ביהושע חטא ישראל א"ר אבא בר זבדא אעפ"י שחטא ישראל הוא, ובגמ' מגילה דף כ"ה האומר יברכך טובים הרי זה מדרך אפיקורסות ופירש רש"י שם שאינו כולל רשעים בשבחו של מקום, ובגמ' תענית א"ר אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים כי תחיית המתים הוא לצדיקים ואילו הגשמים הם בין לצדיקים ובין לרשעים, ובמכילתא פרשת בא וז"ל ירמיה תבע כבוד האב וכבוד הבן לכך נכפלה נבואתו, אליהו תבע כבוד האב ולא כבוד הבן שנאמר קנא קנאתי כו' ומה נאמר לו ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתך שאי אפשר בנבואתך.

ונסיים בסיומא דשלום ואחדות וגריעות המחלוקות, אחז"ל בגמ' מנחות על ערך ד' מינים שבלולב שיהיו כלם באגודה אחת והם מכפרים אלו על אלו, ומבואר במד"ר לח' רבי אומר גדול השלום שאפילו ישראל עובדים עבודה זרה ושלום ביניהם אין מדת הדין יכול לשלוט עליהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו, אבל משנחלקו מה הוא אומר חלק לבם עתה יאשמו הא למדת גדול השלום ושנואה המחלוקת, ועיין עוד מזה בזוהר הקדוש בראשית דף ה', ואפילו בשעת מלחמה פותחין בשלום כמו שאמר הכתוב כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, גדול השלום שהשם הגדול שנכתב בקדושה אמר הקב"ה ימחה במים בכדי להטיל שלום בין איש לאשתו, ובזוהר הקדוש וירא מאן עביד שלמא כדקא יאות דא משה כיון דאמר הקב"ה סרו מהר כו' מה כתיב ויחל משה אע"ג דכולהו חטאו, ולא זז מתמן עד שא"ל סלחתי כדברך, ובספרי פרשת ראה על פסוק לא תתגודדו לא תהיו חלוקים אלו על אלו, שלא תשימו קרחה בכם כשם שעשה קרח שחלק לישראל ועשאו אגודות אגודות ועשה קרחה בישראל, וכמה קשה המחלוקת עיין במדרש רבה במדבר י"ח שכל העוזר במחלוקת הקב"ה מאבד זכרו שכך נאמר ואש יצאה מאת ד' ותאכל את הר"ן איש, ובמדרש רבה קהלת לעתיד לבוא הרשעים נדונים בגיהנם והם מתרעמין על הקב"ה הרי שהיינו מצפים לישועתו של הקב"ה אומר להם הקב"ה, בהעולם שהייתם, לא בעלי מחלוקת ולה"ר הייתם? לפיכך, לכן באור אשכם ובזיקות בערתם (ישעיה נ') ושלא תאמרו מידי היתה זאת, אלא עשיתם אתם לעצמכם ע"ש, ובזוהר הקדוש דף ק"צ ע"ב כל חבריי דלא רחמינ אלין באלין אסתלקו מעלמא עד לא מטא זמנייהו ע"ש, ובגמ' חולין דף צ"ב ליבעי רחמים איתכליא על עליא דאילמלא עליא לא מתקיימן איתכליא ועיין בפ"י רש"י שם.

גם בענין סניגוריא ולהיות מזכי לחייביא עיין בזוהר הקדוש פקודי דף רנ"ג ע"א בהיכלא חמישאה נמצא שם חד ממנא וסניגוריא שמיה כו' ע"ש והוא מגין על ישראל שלא ישלוט עלייהו סיטרא אחרא ושם דף רנ"ד בענין הסיטרא אחרא המקטרגים על ישראל, כדן מיכאל אפטרופסא רבא דישראל עומד לנגדו ומשתיקם ע"י שמלמד סניגוריא ועי"ז ישתזבון מההוא מארי דבבא דישראל, גם עיין היטב בזוהר הקדוש קדושים דף פ"ו ע"א בסוף רע"מ בענין הוכח תוכיח את עמיתך כו' איך דקוב"ה חס על יקרא דבן נשא אפילו בחייבא ע"ש והובא ג"כ בילקוט בראשית דף קמ"ו ע"ש, ובמדרש הנעלם פרשת וירא דף ק"ה ע"א אסור לאדם להתפלל על הרשעים שיסתלקו מן העולם שאלמלא סלקו קוב"ה לתרח מן העולם כשהיה עובד עבודה זרה לא בא אברהם אבינו בעולם ושבטי ישראל לא היו והמלך דוד ומלך המשיח

והתורה לא נתנה וכל אותם הצדיקים והחסידיים והנביאים לא היו בעולם, ועיין גם בזוהר הקדוש פרשת אחרי דף ס"א ע"ב ע"ש אדרבה מצוה להתפלל עליהם שישובו ולא יכנסו לגיהנם כ' וכך יתפלל עליהם אבינו אב הרחמן עינינו תרדנו דמעה ועפעפינו יזלו מים מלראות הדור החדש הזה, כי מרוב אורך הגלות המר הזה ומרוב בלבול הדעת נכשלו הרבה אנשים ויצאו מן הדרך, אוי לעינים שכך רואות ואוי לאזנים שכך שומעות ואין בידינו כח להושיעם ולהצילם מרדת שחת חס ושלום, לכן אב הרחמן תרחם עלינו ועל כל עמך ישראל שתחזירנו בתשובה שלימה לפניך כי אין לנו להישען כי אם על רוב רחמך וחסדיך, ולא למענינו אנחנו מבקשים כי אם בעבור כבוד שמך הגדול והנורא שתפרוק שכינתא מגלותא ותן בלב כל עמך ישראל התעוררות של תשובה, ועל התועים והמתעים אתה האל ברחמך הפשוטים תקבלם בתשובה שלימה לפניך ויזכו לתקן מה שפגמו יען כי הם מזרע אברהם יצחק ויעקב, ויקויים עלינו מה שאמר הכתוב ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם, ונאמר יתמו חטאים מן הארץ כ' ברכי נפשי את ד' הללויה.

קדושת הלוי

ובספר קדושת לוי פרשת פנחס על פסוק יפקוד ד' אלהי הרוחות לכל בשר בקש משה שיעמוד מנהיג לישראל שילמוד תמיד זכות על ישראל, ובספר תשואות חן ז"ל קבלתי מרבתי שבחינת משיח יהא שביכלתו ללמוד זכות על כל ישראל ע"ש, ובספר עבודת ישראל על פסוק אל תהי בז לכל אדם אף על פחותי ערך כי אין לך אדם שאין לו שעה מיוחדת שיפנה בה אל הבורא יתברך ע"ש, ובסדר היום כתוב באריכות על מאמר חז"ל אל תדין את חבריך עד שתגיע למקומו. ועיין עוד בספר חסידים סימנים ע"ו וע"ז וע"ח וע"ט שאסור להעניש לישראל ולקלל לשום אדם רק יתפלל שישלים הקב"ה לבו ויחזירהו למוטב ויתן לו רוח נכון ויחזור בתשובה, כי פעמים רבות הקללות חוזרין על ראשו ועל זרעו שכן מצינו שכל הקללות שקילל דוד את יואב נתקיימו בזרעו כמבואר בספר חסידים סימנים ע"ו וע"ז וז"ל אל תדין את חבריך לכף חובה כי אדם יראה לעינים וד' יראה ללבב ולא ידעת מה בלבו ומה במחשבתו, והוי דן כל אדם לכף זכות, ובילקוט ר' משה לייב מססוב כתוב אם אין אתה אוהב נאמן לישראל עדיין לא טעמת טעם יראת ד' אם אתה שנשמתך היא חלק אלוה ממעל א"כ כל ישראל המה אחד ולהיפוך אתה מקצץ בנטיעות חס ושלום ע"ש, ובספרי בהעלותך על פסוק וינוסו משנאיו וכי שונאים לפני מי שאמר והיה העולם אלא מגיד הכתוב שכל מי ששונא את ישראל כמו ששונא את המקום, כנ"ל בשם ר"ח שערי קדושה ח"ב ע"ש, גם הובא שם שישתדל בכל כחו להיות ממזכי לחייביא כנזכר

כמה פעמים בזוהר הקדוש בשבח גודל מעלתו, ואחז"ל למה זכה אלקנה להעמיד שמואל כו' ששקול כמשה ואהרן מפני שהיה עולה לרגל ומעלה עמו הרבה בני אדם ומזכה אותן, וכן שמואל בנו נוהג אחריו כמ"ש וסבב בית אל והגלגל ושפט את ישראל ותשובתו הרמתה כי שם ביתו. ואברהם לא זכה לכל מעלותיו אלא משום ואת הנפש אשר עשו בחרן וכתוב ואברהם היו יהיה לגוי גדול כו' כי ידעתיו למען אשר יצוה כו' ושמרו דרך ד' וכו' וכל ראשי הדורות אינן זוכין או אינן נענשין אלא על סבה זו, ובזוהר הקדוש תרומה הגדיל לספר בשבח מזכי לחייבא ואמר זכאה בעי למרדף בתר חייבא ולמקני ליה באגר שלים ע"ש ודא איהו שבחא דיסתלק ביה קוב"ה יתיר משבחא אחרא ואסתלקותא דא יתיר מכולא כו' ועל דא כתיב באהרן ורבים השיב מעון וכתוב בריתי היתה אתו החיים והשלום כו' ואיהו אסתלק בג' סילוקים מה דלא אסתלק הכי בן נשא אחרא, על האי בן נשא כתיב בריתי היתה אתו החיים והשלום, וזכי למחמי בנין לבנוי, זכי בהאי עלמא וזכי לעלמא דאתי ועאל בתליסר תרעי ולית מאן דימחי בידיה, ועליו כתיב גבור בארץ יהיה זרעו כו' הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד זרח בחושך אור לישרים, כדון מלכא קדישא בריך לדיוקנא דההוא בן נשא בכל ברכאן דברין לאברהם כד עבד נפשין דחיבייא כו' ואיהו עאל לע' עלמין גניזין דלא זכו בהו בן נשא אחרא ואלמלא הוו ידעי בני נשא כמה תועלת וזכו גרמי לצדיקייא וזכאן בגינייהו, הוו אזלי אבתרייהו ורדפי כמאן דרדיף בתר חיינ כו'.

הראי"ה קוק

עוד כתוב באגרות ראי"ה עמוד קל"א ובשאר ספרים קדושים ז"ל כל המתאמן להטות כלפי חסד ולהמליץ טוב על ישראל אפילו כשאין עושין רצונו של מקום הרי זה משובח, וק"ו שיש למצוא בכל אחד ואחד גם בקלים של ישראל כמה מרגליות יקרות של מעש"ט ומדות טובות ע"ש. ובילקוט בלק על פסוק לא הביט און ביעקב פירוש שאינו מסתכל בעבירות שבידן אלא במצות שלהם ע"ש, ובילקוט נח דף נ"ח וס"ב אין ערב להקב"ה אלא קילוסן של ישראל שנאמר ונעים זמירות ישראל ואומר ואתה קדוש יושב תהילות ישראל ע"ש, ובמדרש רבה משפטים שישראל חביבים להקב"ה יותר מן מלאכי השרת לכן הזהיר להם על המצות, ועיין בגמ' חולין דף צ"א וגם הובא בילקוט משלי על פסוק על כל פשעים תכסה אהבה איך שהקב"ה אוהב את ישראל שנאמר אהבתי אתכם אמר ד', וכן הובא בילקוט שיר השירים על פסוק ימצאהו במדבר מלמד חבתם של ישראל שהם חביבים לפני המקום כמציאה שאדם מוצא במדבר, ועיין עוד במדרש רבה ויקרא שאמר משה עליו השלום משבעים אומות אין אתה מצווני רק על ישראל כי תשא את ראש בני ישראל, ואל בני ישראל

תדבר, צו את בני ישראל, דבר אל בני ישראל כו', א"ל לפי שהם חביבים והם סגולתי, ובהם חשקתי, ובהם בחרתי, שנאמר ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה ובתנחומא פרשת וירא אשריכם ישראל איך הקב"ה חובב אתכם מה שלא עשה לכל אומה ולשון ע"ש ובעוה"ז תעבתי כל עובדי ע"ז על שהם טמאים, ובחרתי בכם, ובספרי במדבר חביבים הם ישראל שאעפ"י שהם טמאים שכינה שרויה ביניהם שנאמר השוכן אתם בתוך טומאותם, ובספר חביבות ישראל הובא בספר שבחי כנסת ישראל דף ס"ה ע"ב ובספר מליץ טוב דף נ"ה אר"ש אשריהם ישראל כמה הם חביבים לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת בשעה שהם מבקשים לומר שירה למעלה, אומר להם הקב"ה החרישו עד שאשמע ואזאין תחילה קול שירין ותושבחן של ישראל בני שנאמר בן יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים ע"ש באורך, ועיין עוד בזוהר הקדוש נשא דף קמ"ז סוע"ב ד"ה תניא כמה חביבין ישראל כו' ועוד שם בדף קנ"ה ע"א ד"ה ת"ח חביבותא דקוב"ה לגבייהו דישאל כו' ע"ש פלאות מן הנונין הפוכין, ועוד הובא כמה דברי סניגוריא בספר מליץ יושר הנמ"ח, ובזוה"ק שמות דף כ' ע"ב וז"ל ד"א דודי לי ואני לו הרועה בשושנים מה השושנים קוצין מצויין בתוכם אף הקב"ה מנהיג עולמו בצדיקים וברשעים, מה השושנים אלמלא הקוצין אין השושנים מתקיימין כך אלמלא הרשעים אין הצדיקים ניכרים, דאמר ר' יהודא במה הצדיקים ניכרים מתוך שיש רשעים כו' ושם דף כ"א ע"ב על פסוק וירא מלאך ד' אליו בלבת אש מתוך הסנה כו' אר"י מכאן למדנו רחמנותו של המקום על הרשעים דכתיב והנה הסנה בוער באש לעשות דין ברשעים והסנה איננו אוכל אין בהם כליה חס ושלום, ולא ידח ממנו נדח ועיין בספר יערת דבש להגאון ר"י זצ"ל בדף קי"ט ע"ג ובדף קכ"א וקכ"ב באורך ומבואר שם על דברי דוד המלך עליו השלום על פסוק אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני כו' בעוד רשע לנגדי כי אסור להזכיר - חטאי בנ"א ובפרט בעת שהדין מתוחה על ישראל והשטן מקטרטג וזה שאמר אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי היינו בעוד שהשטן הרשע עומד לקטרטג על ישראל ובפרט בעידן ריתחא שהשטן מבקש עלילות איך לקטרטג על ישראל, ע"ש באורך. והכל מתוקן לסעודה ויקיים בנו מה שכתוב והסירותי מכם לב האבן ונתתי לכם לב בשר ומלאה הארץ דעה, ומבואר בסוף כתובות שאפילו אילני סרק שבארץ ישראל יתנו פרי שנא' כי עץ נשא פרי כו' ונזכה ונחיה ונראה בנחמת ציון וירושלם בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה במהרה דידן אנס"ו, ע"כ הקדמת הקונטרס ע"כ מקורות הק' של דברי הסניגוריא וגודל מעלתו.

שאלות ותשובות

הרב שלמה אבינר

מקטרגים

ש: כיצד להבין שיש תלמידי חכמים שמכנים יהודים בכינויים מחרידים כגון 'רשעים'?
 ת: אכן אינו מובן. ועיין הקדמת שו"ת ישכיל עבדי חלק ו (האומרים ש"אין למצוא סניגורין על הני פושעין ומורדין שמעבירים על דת בזרוע... כמה צער יש להקב"ה כאשר מלמדים קנטוריא על בניו" - מ"צ).

"יימח שמו" על יהודי

ש: שמעתי שהרב אמר שאסור לומר "יימח שמו" על יהודי רשע, אפילו אם הוא פועל נגד עם ישראל וארץ ישראל. האם זה נכון?

ת: ודאי שצריך להילחם נגד דעותיו של אדם כזה, אבל זה לא אומר שמותר לומר עליו "יימח שמו וזכרו". לא אני המצאתי את זה, הדין הזה נאמר בשם ה"אבני נזר". ההוכחה לדין זה היא פשוטה מאוד. ההלכה ידועה שאם אדם היה נשוי ומת בלי ילדים, אשתו זקוקה ליבום. ולכן נבדוק כאשר הנפטר היה רשע, האם עדיין חייבים לייבם או לא. הרי התורה כותבת שהסיבה ליבום היא כדי ש"לא ימחה שמו מישראל" (דברים כה, ו). ואם על רשע אני מקווה ש"יימח שמו וזכרו", מה אכפת לי ש"ימחה שמו מישראל"? ולפי זה, לא היינו צריכים לייבם את אשתו. אבל ההלכה אינה כן. ההלכה היא שצריך לעשות לה ייבום (ע' שו"ע אה"ע קנז ה. עיטורי תורה - דברים כה ו). אם כן, סימן שאני דואג ש"לא ימחה שמו מישראל" - גם ליהודי כזה.

אבל קשה, הרי הוא חוטא ופושע? אלא שיש פתרון: הוא יעשה תשובה. את זה אנו למדים מהדין בין ברוריה לרבי מאיר (ברכות י, א): לרבי מאיר היו שכנים רשעים שהיו מצערים אותו עד מוות, לכן הוא התפלל שימותו. אמרה לו אשתו: לא כתוב בתהלים (קד, לה) "יתמו חוטאים מן הארץ" אלא "יתמו חטאים מן הארץ". מכאן שצריך להתפלל שיעשו תשובה, ולא להתפלל שימותו. ורבי מאיר אכן עשה כדבריה והתפלל שיעשו תשובה ובאמת בסוף כך היה. לכן לא אומרים "יימח שמו וזכרו" אלא מתפללים שיעשו תשובה.

[ופעם נשאל הגר"ש אלישיב: המנהג לומר או לכתוב אחר שם של מי שנרצח על ידי בני עולה 'ד' ינקום דמו'. האם יכולים לומר או לכתוב הנוסח 'ד' ינקום דמו' גם אחר מי שנרצח על ידי יהודי רוצח רח"ל, או אי אפשר לומר כן אלא כשנרצח על ידי גוי רח"ל? והשיב בפשטות: אפשר לומר כן אף בנרצח ע"י יהודי, והוסיף: 'הרי רצח אותו'. ונשאל עוד: אבל האבני נזר שהביא ראיה מדין יבום שלא ימחה שמו מישראל, ושם הדין הוא שאף במומר שייך מצות יבום וחליצה, הרי שאף בישראל מומר חששה התורה שלא ימחה שמו מישראל, והסכים הגר"ש אלישיב ואמר: אם כן לא אריך כל כך לומר על יהודי הי"ד (וישמע משה ח"ב עמ' שסג-שסד) - רשם מ"צ].

חילוניים

ש: האם נכון להשתמש בביטויים: דתיים וחילוניים, לאור מאמרו של מרן הרב קוק "מסע המחנות"?

ת: אכן אלה אינם ביטויים מתאימים.

אהבת ישראל

ש: האם יש מצוה לאהוב כל אחד מישראל?

ת: ודאי. עיין מסילת ישרים סוף פרק יט (וגם תניא לב).

ש: מדוע השולחן ערוך אינו פוסק את מצוות ואהבת לרעך כמוך?

ת: הוא אינו מביא דברים פשוטים וידועים. אבל המג"א מביא בס' קנו.

לא נשכח

ש: יש בעיה ב"לא נשכח ולא נסלח"?

ת: לא. אך לא לעשות מזה עיקר.

חרדים או דרוזים

ש: מי יותר חשוב, דרוזי הגר בארץ ישראל ומשרת בצבא, או חרדי שלא רואה בארץ

ישראל שום חשיבות?

ת: ודאי חרדי. שכחת מה זה עם ישראל?! וגם אין חרדי שלא רואה חשיבות בארץ!

ערב רב

ש: האם יש בתוכנו ערב רב?

ת: יש ניצוצות ערב רב אצל אנשים רבים. עיין אבן שלמה יא ח (נר אישון לילה 253-254).

גילוי ערב רב

ש: איך אדע מי ערב רב ומי לא?

ת: מקצוע חדש של קטרוג על עם ישראל לדון בשאלה זו! רבנו הרב צבי יהודה בשם הגר"א באבן שלמה פרק יא ח: ערב רב הוא מי ששונא ומקטרט על ישראל (נר באישון לילה 253-254).

עולם הבא

ש: האם לחילוניים ולרפורמים יש עולם הבא?

ת: חלק, על מעשיהם הטובים (סנהדרין צ א).

דתיים וחילונים

ש: למה יש כל הזמן עימותים בין דתיים לחילוניים?

ת: אין כל הזמן, 99% הם ידידים וחברים. יש אנשים בודדים שעושים עימותים, הם אינם מייצגים, אבל אותם התקשורת מציגה.

תקופת הסזון

ש: האם יש הצדקה מוסרית ההלכתית לרדיפת חברי אצל ולח"י על ידי חברי ההגנה ומוסדות הישוב בתקופת הסזון?

ת: לא. אין לרדוף יהודים. עיין "את אחי אנכי מבקש" לרבנו הרב צבי יהודה ב"לנתיבות ישראל" ח"א וכן בספר "צבי קודש".

תינוק שנשבה

ש: האם חילוני בימינו הוא בגדר תינוק שנשבה?
 ת: כן, כמעט תמיד. עיין רמב"ם ממרים ג ג.
 ש: כתוב במשנה ברורה שמצוה לשנוא רשעים. או"ח קנו סק"ד. אז למה אנו אוהבים חילונים?

ת: א. הם לא רשעים אלא תינוקות שנשבו, כלומר מבולבלים (חזו"א יו"ד ב כח). ב. גם רשעים, לא מדובר בשנאה גמורה, שהרי אם הוא בצרה, חייבים לעזור לו. רמב"ם סוף הלכות רוצח. שו"ע חו"מ רעב ד. תוס' פסחים ק"ג ב ד"ה שראה. סמ"ג עשין פ-פא. אלא מדובר בקפידה על עבירותיו.

דתל"שים

ש: האם לדתל"שים יש מעמד של תינוקות שנשבו?
 ת: כן. דין תינוק שנשבה הוא ברמב"ם ממרים ג ג מדין אנוס על ידי חינוכו. וכן בימינו הוא אנוס על ידי רוח הזמן, כביטוי מרן הרב קוק.

רפורמים

ש: האם רפורמים כלולים באחדות האומה?
 ת: ודאי. הם כופרים אך שייכים לעם ישראל.

כלל ישראל

ש: האם זה נכון שמי שמוציא אחרים מכלל ישראל, מוציא את עצמו?
 ת: כן. פרי הארץ. בית דוד דרוש ו'. מובא בעולת ראייה ב תסח.

נהרג בפיגוע נקרא קדוש

ש: האם אדם שנהרג בפיגוע טרור נקרא קדוש?
 ת: יש ארבע מדרגות בקריאה לאדם שנהרג "קדוש":

א. אדם שנהרג טרם זמנו, כמו שכתוב בשו"ת חת"ס על יהודי שגוי רוצח רצחו עקב שוד ש"קדוש ייאמר לו". הוא מביא הוכחה מסנהדרין מז. מזמור לאסף אלהים באו גויים בנחלתך, טמאו את היכל קדשך... נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים, בשר חסידיך לחיתו ארץ. חסידיך - חסידיך ממש. עבדיך - הנך דמחייבי דינא דמעיקרא, וכיוון דאקטול קרי ליה עבדיך... כיוון דשלא בדין קא מיקטלי, הויא להו כפרה (שו"ת חת"ס יו"ד שלג). וכן רש"י "חסידיך - והלא רשעים היו? אלא משקבלו פורענותם הרי הם חסידים" (תהילים עט ב).

ב. מי שנהרג כי הוא יהודי נקרא 'נהרג על קידוש השם', כדברי שו"ת מהרי"ל צט, שנמחלים כל עוונותיו, על פי מסכת שמחות ב יא, וקורא להם קדושים וקדושי עליון, וכך נהוג לכנות את אלו שנרצחו בשואה 'קדושים'. וכן גדולים הורו לברך אז את הברכה על קידוש השם. ובדומה לכך איתא ברמ"א שמומר שנהרג על ידי עכו"ם מתאבלים עליו (שו"ע יו"ד שמ ה הגה) כי נהרג במיתה לא טבעית (ט"ז) וכן אומרים עליו קדיש (שו"ע יו"ד שעו ה).

ג. מדרגה יותר גבוהה היא של מי שנהרג מפני שלא רצה לעבוד עבודה זרה וכדומה, ומסר נפשו של קידוש השם מרצונו, כמבואר ברמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה.

ד. עוד יותר גבוה הוא חייל שידע שיהרג ומרצונו נכנס לתוך הסכנה, וזה דומה להרוגי לוד שאין אדם יכול לעמוד במחיצתם, שמסרו נפשם להציל את העיר (פסחים נ א).

באשר למי שנהרג בפיגוע טרור, ודאי שהוא שייך למדרגה הראשונה והשנייה וגם קצת למדרגה הרביעית כי הוא גר בארץ ישראל על אף הסכנה.

אגב, יש שהוכיחו מהרמב"ם (יסודי התורה ה ד) שמי שנהרג כי הוא יהודי נחשב "מהרוגי מלכות שאין מעלה על מעלתו ועליהן נאמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה" ומתוך השוואה עם הסוגיא בסנהדרין מז.

רחמנות

ש: איך יהודים רחמנים התנהגו באכזריות בשמואל ב סוף פרק יב?

ת: זו רחמנות של הרתעה כלפי רשעים. עיין אגרות הראיה א ק.

נוער הגבעות

ש: האם הרב בעד נוער הגבעות כי בעיני הציבור הם נראים כנוער שרק מחפש אקשן ומכות?

ת: זו הכללה שקרית. יתכן שיש כאלה אבל רובם הם אנשים שקטים וטובים.

אהבת ישראל

ש: האם על פי הרמב"ם הלכות אבל א, י, עליו לשנוא אחי היהודי הדתי שעזב תורה ומצוות?

ת: לא. יש לו דין אנוס על ידי רוח הזמן. אגרות הראיה, לרב מילשטיין (באיגרות הראיה ג, קלח, שלב, שעה, תקט).

חרדים ודתיים-לאומיים

ש: מה ההבדל בין חרדים לבין דתיים-לאומיים?

ת: כל מה שיש לחרדים יש לדתיים-לאומיים, רק שהם חוזרים אל עניינים של תחיית האומה שנתעכבו במשך הגלות והחרדים עוד לא חזרו אליהם.

דרדעים

ש: איך להתייחס לתימנים דרדעים?

ת: כמו לכל יהודים יראי שמים.

ש: אבל הם לא מאמינים בזוהר, אז הם כופרים!

ת: אז הם טועים. לא כל טועים הם כבר כופרים.

ש: הרב קפאח?

ת: תלמיד חכם גדול גאון.

פרופ' ליבוביץ

ש: מה היתה דעתו של רבנו הרב צבי יהודה על פרופ' ישעיהו ליבוביץ?

ת: קבלת עול מצוות בלי קבלת עול מלכות שמים.

ש: כיצד להתייחס אליו היום?

ת: אין לו כמעט אף תלמיד דתי.

כינוי יהודי נאצי

ש: מה ההבדל בין חייל שגירש יהודים מגוש קטיף ובין נאצי?

ת: לפני שבוע מישהו שאל זאת על הרב כהנא. ופעם מישהו קרא לצה"ל יודאו-נאצי. ופעם מישהו כינה אשכנזים כאשכנאצים. לכן פעם אחד ולתמיד אסור לקרוא ליהודי נאצי. הקורא לחבירו רשע – יורד עמו לחייו. קידושין כח א. כלומר, פוגעים בפרנסתו של המתבטא כן (רש"י ותוס' ור"י הזקן שם). רבנו הרב צבי יהודה נזף קשות במכנים יהודי רשע אבל לא עלה על דעתו שיקראו לו נאצי (ע' שיחות הרב צבי יהודה - שמות 45).

פרנקים

ש: יש אשכנזים שמכנים את הספרדים פרנקים. האם יש בכך ביזוי?

ת: לא. בעלי התוספות עלו לארץ. אחר כך עלו ספרדים בזמן רבי יוסף קארו, וכינו את העולים לפנייהם פרנקים, כלומר באים מפרנקיה היא צרפת. אחר כך עלו אשכנזים וראו החדשים מכנים את הישנים פרנקים, וכן נהגו הם, אך רובם היו ספרדים, לכן פרנקים נעשה מילה נרדפת לספרדי. אין בכך ביזוי, אך עדיף לכנותם: יהודים.

עלבון נאצי

ש: איך להגיב אם אדם מכנה שמאלני-חילוני בשם נאצי?

ת: לא להגיב. בזה הוא חיסל את עצמו והפסיד בוויכוח. זה נקרא חוק גודווין או רדוקטיו אד היטלרום (עיין בויקיפדיה בערכים אלה – מ"צ).

אפיקורסים

ש: למה לא הורגים את כל האפיקורסים?

ת: אני רואה שאתה רוצה להיות יותר מהיטלר. הוא רצח שליש עם ישראל ואתה רוצה לרצוח שני שלישי.

שנאת חינוך

ש: התפרסם שאחד מגדולי המקובלים התגלה לו בחלום החפץ חיים שאמר לו שמה שמעכב את הגאולה זה שמירת הלשון, וזה מה שיש לתקן. אפשר להאמין?

ת: זה נכון. ובשביל זה לא צריך גילוי בחלום (עיין הנצי"ב העמק דבר בהקדמה לחומש בראשית - מ"צ).

להרוג

ש: למה לא הורגים חילוניים ואת כל האנשים שלא הולכים לפי התורה, אלא כל כך מלאים סנגוריה עליהם?

ת: מאותה סיבה שלא הורגים את אלה שמסיתים לרצוח אחרים שלא שומרים תורה.

תינוק שנשבה

ש: הרמב"ם כותב שתינוק שנשבה אין למהר להורגו, אלא לחכות שיעשה תשובה. ממרים ג.ג. משמע שאם לא עשה תשובה יש להורגו?

ת: זה לא נאמר על "תינוק שנשבה" שבימינו. עיין רדב"ז שם. חזו"א יו"ד ב טז. ספר המפתח שם לרב שבתי פונקל (וכן הרב דב פרוץ פרימר. לב נדיב 247 - מ"צ).

קורא לחברו שמאלני

ש: אם מישהו העליב אותי וקרא לי 'שמאלני', מותר לי להתנקם בו, שהרי אם אדם

קורא לחברו רשע, מותר לו לרדת לחייו ולפגוע בפרנסתו, על פי בבא מציעא עא א?
 ת: לא. א. שמאלני אינו רשע אלא בעל השקפת עולם אחרת, וגם הוא אוהב את העם
 ואת הארץ והולך לצבא. ב. דין זה אמור רק לגבי אותם הכינויים המוזכרים בגמרא.
 מהר"ם גלאנטי. ג. הגר"מ פיינשטיין פטר מי שכינה חברו 'קומוניסט' באותה תקופה
 שקומוניסטים היו נרדפים באר"ב עד חרמה. ד. וזה רק נאמר אם עקב זה הוא גורם
 לו נזק ממשי כגון נזק כלכלי, וגם אז, הרי רש"י עצמו כתב שקשה עליו כיצד מותר
 להינקם. ועיין רש"י קידושין (שו"ת מהר"ם גלאנטי לג. שו"ת אגרות משה חו"מ א לח.
 נזק ממשי: עיין שו"ת מהרש"ל כח. שטמ"ק שם. רש"י ב"מ ד"ה יורד. רש"י קידושין
 כח א ד"ה רשע - מ"צ).

התקפות נגד חרדים

ש: איך קרה שבזמן האחרון יש פתאום התקפות נגד חרדים מכל צד? זה נורא!
 ת: יש קמפיין שלם מתוכנן וממומן ליצור דלגיטמציה לחרדים ולרבנות. אך לא
 להיבהל, התורה היא נצח.

המדינה והחרדים

ש: מדינת ישראל כל כך חשובה והיא התחלת הגאולה, אז איך ייתכן שכל כך הרבה
 רבנים חרדים גדולים לא אומרים זאת?
 ת: הם גדולים מאוד אך לא בדבר הזה, כמו שאמר ד' למרגלים: ובדבר הזה אינכם
 מאמינים. עיין רש"י, בדברים אחרים כן, בזה לא (רש"י דברים א לב - מ"צ).

יהודים עמלק

ש: כיצד להתייחס לרב שהשתמש בביטוי עמלק כלפי אנשי כיפות סרוגות?
 ת: כל מי שמדבר לא לעניין, סימן שאין לו מה לומר לעניין. למעשה ודאי שאצל כולם
 יש חסרונות וכולנו יחד עושים עם ישראל שלם. אבל ודאי אף אחד אינו עמלק (עיין
 אגרות הראיה ח"א, אגרת שיא. ועיין שיחות הרב צבי יהודה - בראשית עמ' 382-383
 - מ"צ).

הכאת יהודי

ש: אדם שמכה רב רפורמי יקבל עונש בשמים?

ת: ודאי. ואולי גם בארץ. צריך אהבת ישראל לכולם! "ואהבת לרעך כמוך, כמוך בלי שום הפרש, כמוך בלי חילוקים, בלי תחבולות ומזימות, כמוך ממש". מסילת ישרים יא.

ש: הרב כתב שאסור להכות רב רפורמי משום ואהבת לרעך כמוך. כמובן שאין להכות, אבל אהבה היא רק לרעך בתורה ומצוות?

ת: לא שייך כאן. יש לאהוב (ע' רמב"ם הלכות ממרים ג.ג. שו"ת רדב"ז ד קעז). ובכלל לא להתעסק בהיתרים לשנוא. עיין מסילת ישרים סוף פרק יט.

משפחה

ש: האם זה נכון שיש יחס מיוחד למשפחה גם אם יש חילוקי דעות חריפים?

ת: כן. משפחה זה מיוחד. הגרי"ז דיבר קשות נגד רבני המזרחי מלבד הרב מאיר בר אילן מפני שהיה קרובו (סיפר הגרמ"צ נריה שהג"ר משה לייב שחור היה מבאי-ביתו של הרב מבריסק, הגרי"ז סולוביצ'יק, וגם ממעריציו הגדולים של מרן הרב קוק. הרב שחור השתדל להסביר להגרי"ז על דרכו של מרן הרב קוק בקירוב רחוקים והנהגתו הציבורית ברוח זאת, אולם הגרי"ז דרכו היתה מנוגדת לגמרי, לא נטה לקבל את דברו. הרב שחור ראה שהרב מבריסק מטיח דברי ביקורת חריפים בראשי המזרחי בכלל ועל אישים מסוימים בפרט, אך אין הוא מעלה אף פעם את שמו של הרב מאיר בר אילן [בן זקוניו של הנצי"ב], ולא עוד אלא כשהרב בר אילן בא לבקרו, הוא מקבל אותו בסבר פנים יפות. הרב שחור שאל את הרב מבריסק על כך, והשיב: "ר' מאיר הרי הוא דוד שלי!" הרב שחור מצא הזדמנות לחזור ולהסביר את הנהגתו של מרן הרב קוק, שמלבד היסודות הרעיוניים של שיטתו, היה קיים אצלו יסוד ושורש רגשי עמוק של חיבת לב וקירבת נפש לכל אדם מישראל, ואמר: "אצל הרב קוק היה כל יהודי נחשב כמו דוד..." מועדי הראי"ה עמ' שו, עכ"ל הג"ר נריה. ושמעתי מפי קודשו של הג"ר צבי שכטר בשם הג"ר זבולון חרל"פ - נכדו של הגרי"מ חרל"פ - שסיפור זה ידוע במשפחה, אלא גם אומרים במשפחה שהגרי"ז השיב שזו סברה חריפה אבל לא נכונה על פי הדין. הרי יש ז' קרובים, ויש דינים ע"פ הפסוק "מבשרך אל תתעלם", ישעיהו נח ז ולא כל אחד הוא קרוב משפחה, עכ"ל דברי הגר"ז חרל"פ. אלא אפשר

להשיב על קושית הגר"ז מהגמרא שבת קה ב, "חכם שמת - הכל קרוביו", כלומר, כלומר כולם קורעים על פטירת חכם. עיין שו"ע י"ד שמו. ואם הכל קרוביו של תלמיד חכם במיתתו ק"ו שכולם קרוביו בחייו - מ"צ).

תגובה או אחדות

ש: כאשר מתפרסם מאמר שהוא כרקב לבית ישראל, האם להגיב בתקיפות או לשתוק כי אחדות עדיפה?

ת: "הטענה גדול השלום אינה נאותה כלל. כי להשיב על דעות רעות אין נחון כלל מחלוקת, גם אין תועלת במחלוקת, כי אם להשיב בדברים של טעם, ובזה אין הירוס כלל אל השלום". מרן הרב קוק בהגהות על החוברת אור לישרים, גנזי הראיה ג 27.

אל תקטרג

הרב שלמה אבינר

שאלה: המצב קשה בארצנו, יש ויתורים, יש פיגועים ולא עושים מאומה. לא צועקים ולא מפגינים נגד. שמעתי מרב שבגלל זה יש נגדנו קטרוג מן השמים.

תשובה: אין זה נכון שלא עושים כלום, אך אנו מסכימים עם הטפת המוסר שאיננו עושים די. אולם איך אפשר לדעת שיש קטרוג מן השמים, מי הוא זה שעלה למרום ובדק את הדבר, האם הוא בר-הכי ובעל רוח הקודש?

על כל פנים, אסור לעורר קטרוג מן השמים, אלא אדרבה, צריך תמיד ללמד זכות. בספר 'פלא יועץ' מסופר: "ובאוזנינו שמענו שבזמן השמד שהיו כמה נפשות מישראל יוצאין ליהרג על קידוש השם יצאה אישה אחת לקראתם, ואמרה: ריבוננו של עולם, יפה ידעת אומה שבחרת לך, מי כעמך ישראל, שנהרגין על קדושת שמך. וגילה מגיד [מעין מלאך] אחד שתיכף על-פי דיבורה נתבטלה הגזרה" (ערך סנגוריא).

לימוד זכות אינו חומרה של חסידות. שמא תאמרו: "היו דן את כל האדם לכף זכות" מוזכר ב'פרקי אבות' (א ו), וכידוע הלימודים שבמסכת זו הם מידות חסידות? (עיין בבא קמא ל א). על כך יש להשיב: א. לפעמים יש בלימוד זכות גם דין גמור, אלא שלדאבוננו הוא מזולזל; ב. יש גם אופנים של לימוד זכות שהם מידת חסידות (עיין פירוש המשניות לרמב"ם שם). אך לימוד זכות נלמד מפסוק מפורש בתורה: "בצדק תשפט עמיתך" (ויקרא יט טו). ספרא שם. שבועות ל. ספר המצוות לרמב"ם, עשה קעז. ספר החינוך רלה).

גדולי עולם ננזפו קשות על-ידי ריבוננו-של-עולם כאשר נכשלו בלימוד קטגוריה על עם-ישראל. הרמב"ם מביא לכך דוגמאות לרוב ב'אגרת קידוש השם' (הוצאת מוסד הרב קוק, עמ' לה-לח).

בני-ישראל במצרים השחיתו דרכם כמעט לגמרי, ביטלו ברית מילה, קלקלו בעריות (יחזקאל כג ב), ובכל זאת כאשר אמר משה רבנו: "הן לא יאמינו לי" (שמות ד א), השיב לו ריבוננו-של-עולם: הם מאמינים בני מאמינים! אבל אתה אין סופך להאמין.

ונענש לאלתר, "והנה ידו מצרעת כשלג" (שם שם ו), כי "החושד בכשרים לוקה בגופו" (שבת צא א).

בימי אליהו הנביא, היו כל בני-ישראל עובדי עבודה-זרה, לבד משבעת האלפים, כל הברכיים אשר לא כרעו לבעל וכל פה אשר לא נשק לו, ובכל זאת כאשר לימד עליהם אליהו הנביא חובה ואמר: "קנא קינאתי לד' אלהי צבאות כי עזבו בריך בני ישראל" (מלכים א יט י), נזף בו ריבונו-של-עולם (שיר השירים רבה א ו): עד שאתה מלמד חובה על ישראל, לך וקטרג על אומות-העולם ועל דמשק.

וכן בזמן ישעיה הנביא, הרבו עוונות, היו בהם עובדי עבודה-זרה, שופכי דמים, מחללי שם שמים ובוזי מצוות. ובכל זאת, מכיוון שהנביא אמר: "ובתוך עם טמא שפתים אנכי ישב" (ישעיה ו ה), מיד ציווה הקדוש-ברוך-הוא למלאך לקחת גחלת, ולשרוף את שפתיו כדי לטהרן. "הנה נגע זה על שפתיך וסר עונך וחטאתך תִּכָּפֵר" (שם ו ז). וחז"ל דרשו את הפסוק "ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה" (שם שם ו) - "רצפה" - רוצן פָּה, רצון פָּה למי שאמר דלטוריא על בני" (שיר השירים רבה א ו), ולא התכפר לישעיהו, עד שהרגו מנשה (יבמות מט ב).

הרקע לאיגרת הרמב"ם, הוא מעשה בתלמיד-חכם שדיבר סרה על האנוסים בצפון-אפריקה שהתאסלמו מפחד החרב. הרמב"ם כותב: "אם כך נענשו עמודי עולם... כל שכן... יתיר לשוננו על קהילות ישראל... לקרוא אותם פושעים ורשעים, וגויים ופסולי עדות, וכופרים בד' אלוהי ישראל" (איגרת קידוש השם).

הקדוש-ברוך-הוא אינו אוהב שמקטרגים על בניו. מעשה באחד שהיה קורא את הפסוק "הודע את ירושלם את תועבתיה" (יחזקאל טז ב). אמר לו רבי אליעזר: עד שאתה בודק בתועבות ירושלים, צא ובדוק בתועבות אמך. בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול (מגילה כה ב).

הקדוש-ברוך-הוא אוהב שמלמדים סגוריה על עם-ישראל. זה היה כוחו של גדעון בן-יואש. הוא אמר לד': "בי אדוני, ויש ד' עמנו ולמה מצאתנו כל זאת?" (שופטים ו יג), הרי התשובה ברורה: כי חטאנו. אך זאת לא רצה גדעון לומר, אלא הדגיש: "ויש ד' עמנו". השיב לו ד': "לֵךְ בכחך זה והושעת את ישראל מכף מדין, הלא שלחתיך" (שם שם יד). גדעון לא היה אדם עם עבר מפואר של חכמה ושלטון. במה זכה להיות מנהיגם של ישראל ולהצילם בעת צרה? בכך שנתן בהם אמון, אהב אותם והעריך אותם.

בספר 'הזוהר' שואלים מה ראה נח שלא ביקש רחמים על דורו? כי בעצמו לא חשב להימלט. ובכל זאת היה צריך לבקש רחמים על העולם לפני ד', שנוח לו שמדברים טוב על בניו. מניין? מגדעון שלא היה צדיק ולא בן צדיק, וכיוון שדיבר טוב על ישראל, אמר לו ד': לך בכוחך זה והושעת את ישראל מיד מדין. מהו כוחך? בזכות הטוב שדיברת על בני, יהיה לך כוח רב כדי להצילם. ואכן הוא זכה להיות שופט עליהם ולהצילם מיד מדין (זהר חדש, פרשת נח כט א).

נזכה אף אנחנו לראות את הטוב שבעם-ישראל, לדבר על הטוב שבעם-ישראל, ללמד סנגוריה על עם-ישראל, ולעורר מן השמים סנגוריה על ישראל.

מצות תוכחה בדורנו

הרב יחזקאל גרינולד

א. מחלוקות מתוך אהבה

מִן הַרְבֵּי קוֹק זצ"ל כּוֹתֵב בְּנוֹגַע לְשֵׁיפֵת הָאֲחָדוֹת בְּדוֹר שֶׁל עִקְבַּת דְּמִשְׁיַחָא¹:
**”סָמוּךְ לְעִקְבַּא-דְּמִשְׁיַחָא מִתְרַבֵּה סְגֻלַּת הָאֲחָדוֹת בְּאַמָּה, הַמְעַשִּׂים הַטּוֹבִים
 וְהַדְּעוֹת וְהָאוֹר הָאֱלֹהִי הַנִּמְצָאִים בְּצַדִּיקִים פּוֹעֲלִים עַל קִדְשֵׁי הַכֶּלֶל יוֹתֵר
 מִבְּשָׂר הַזְּמַנִּים.”**

גם בחוץ לארץ יש אחדות באומה הישראלית, אבל בארץ ישראל הנטייה לאחדות מתגברת עוד יותר.² כשעם ישראל נמצא בגלות בוודאי שהצדיקים משפיעים על כלל ישראל ועל כל יהודי, אבל בארץ ישראל הצדיקים משפיעים עוד יותר. בארץ ישראל יש נשמה כללית המחברת בין כלל ישראל, וממילא הצדיקים משפיעים על הכלל ועל היחיד יותר מבגלות.

**”טְמוּנָה הִיא סְגֻלָּה זוֹ בְּמִטְמוֹן שֶׁל קְטוֹרוֹרָא וּמְרִיבוֹת, אֲבָל תּוֹכוֹ רְצוּף אֶהְבָּה
 וְאֲחָדוֹת נִפְלְאָה, שְׁמַעוֹרְרַת הַרְגָּשָׁה כְּלִלִית לְצַפְיָהּ לְתִשׁוּעַת הַגּוֹי כָּלֵו.”**

בארץ ישראל האחדות מתבטאת במריבות. גם בגלות יש מריבות, אבל בארץ ישראל עוד יותר. ומדוע בארץ ישראל רבים כל כך? כי בארץ ישראל אנשי האומה מחוברים ומקושרים יותר מבגלות. דווקא בגלל נטיית האחדות כל אחד רוצה עוד יותר שחברו יחיה באורח נכון, וממילא כל דבר שאינו הגון שרואה אצלו – מעכב עד כדי הצורך

1 אורות עמ' עז.

2 “אתה אחד ושמן אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ” (תפילת מנחה של שבת). “עיקר אחדותם של ישראל הרי בארץ המקודשת ומיוחדת להם, בארץ הם גוי אחד עימה איקרון אחד ולא אינון בלחודייהו” (לנתיבות ישראל ב עמ' לב). “כשם שכל עיקרה של אחדות ישראל היא שכאן בארץ הם גוי אחד, כן כל עיקרה של אהבת ישראל היא כאן בארץ” (שם עמ' רלו).

להתנגד. בחוץ לארץ אין נשמה כללית, ולכן לכל אחד אכפת פחות מה קורה אצל השני. אך בארץ ישראל יש יותר ערבות ואכפתיות, ומתוך כך יותר מריבות.

כתוב בספר משלי: "טובה תוכחת מגלה מאהבה מסתרת"³ ובמצודת דוד שם: "אף המוכיח בפרסום ומכלים למוכח, מכל מקום טובה היא אם באה מאהבה מסותרת בלב המוכיח וכוונתו ליישר דרכי המוכח ולא לקנתר" (כלומר: לקנטר). דווקא מתוך אהבה בוקעת התוכחה.

מִן הרב מרחיב ומבאר מדוע דווקא בארץ ישראל יש יותר נטייה למחלוקות ופירושים⁴: "ועל דבר חיפוש דברים שראוי לתלות בהם המחלות, לעניות דעתי אין לנו חטא גדול משנאת חינוך, שאנו שקועים בו בעוונותינו הרבים, ויותר מכל מקום מצא לו יצרן בישא זה מקום אצל יראי ד' ותלמידי חכמים, ויותר מכל מקום בארץ הקודש. וזהו לפי גודל קדושתה, מתחזק צד המחריב לחבל ולהשחית".

עם מי אדם עלול יותר להיות במחלוקת - עם השכן או עם אשתו? עם אדם זר ברחוב או עם משפחתו? הווי אומר, אדם עלול יותר להיות במחלוקת דווקא עם אנשים הקרובים אליו מאוד. דווקא בארץ ישראל שבו עם ישראל חי כאומה, יש עלילות גדולה יותר לפירוד.

"ואנו צריכים להתאמץ בדור זה להחזיק במידת השלום, ולהרבות אהבה ואחוה בישראל, ולהרבות כבודם של תלמידי חכמים המוחזקים וידועים לאנשי אמת ועובדי ד' בכל לבבם, שאינם חשים על ממונם ועל כבודם, רק בשביל כבודו של הקב"ה וכבודן של ישראל וטובתן בעולם. ובטוח אני, שאם נחזיק בדרך הקודש הזה, יסיר ד' כל מחלה מעמו ומארצו, ויצווה את ברכתו בכל מעשי ידיו, וישוב ארץ הקודש ילך ממדרגה למדרגה בעלייה אחר עלייה".

מידת השלום יקרה וחיונית כל כך, עד שראוי להשתדל מאוד להשיגה. ובארץ

3 משלי כז ה.

4 אגרות הראיה א עמ' שמז.

ישראל בפרט, יש להחזיק במידת השלום, כפי שהרב כותב במקום אחר⁵: "והנני מכיר שבארץ ישראל בפרט אין מקום ודרך להרבות פירודים, אפילו לשם שמים". אף בגלות יש חובה ללמד זכות על ישראל, אך בארץ ישראל יש חובה יתרה לחפש את הזכויות שבאומה⁶. זה תפקידם של גדולי האומה – תלמידי החכמים שבדור 'המרבנים שלום בעולם' – להוציא מהכוח אל הפועל את הטוב הגנוז בכל אישי האומה⁸.

בשנת תרע"א הייתה אספה פומבית נגד חילול שבת שנעשה במושב עין-גנים, ומשתתפי האספה הודיעו שכוונתם להסיר כל אחריות ציבורית-כללית מהנעשה. מרן הרב אז הכריז ביתר עוז ותוקף "כי אין שום נקודה יישובית בארץ יכולה להיות נפרדת מהציבוריות היהודית, ודווקא עם מלוא אחריות של התחשבות ההנהגה השייכת לו, תהיה תמיד ולעולם עיר הקודש עין-גנים, תיבנה ותיכונן, כלולה וקשורה במערכת הציבורית הקדושה של יישובנו כולו"⁹. באותה עת פרסם מרן הרב מאמר הנקרא 'מחאה נגד חילול שבת וחג'¹⁰, ובתוך דבריו הוא מסביר שהיהודים היוצאים במחאה נגד חילול שבת, באמת רגש האחוה הוא שמוביל אותם לכך: **"רגש האחוה שאנו מרגישים גם נגד אחינו, אלה אשר כל כך התרחקו מסיבות שונות ונוראות מבית חיינו, מיסוד הקודש, מחיי התורה והמצווה, הכוללים את האומה כולה לדורותיה, הוא שמחדיר בנו את רגש המלחמה, ומגביר את כחה**

5 אגרות הראיה א עמ' סב.

6 חז"ל למדו שאם נגמר דינו של אדם למיתה בארץ ישראל ואחר כך ברח לחו"ל, אין סותרים את דינו אלא בית הדין הורגים אותו על פי פסק הדין שניתן לו בארץ ישראל, אבל אם נגמר דינו בחו"ל ואחר כך ברח לארץ ישראל, סותרים את דינו "מפני זכותה של ארץ ישראל" (מכות ז א) כלומר: "אולי תועיל (ארץ ישראל) למצוא לו פתח של זכות" (רש"י שם). נמצא שבארץ ישראל יש חובה יתרה למצוא זכויות לבני ישראל.

7 "אמר רבי חנינא: תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בניך למודי ד' ורב שלום בניך, אל תקרי בניך אלא בוניך" (ברכות סד א).

8 "הם הם גנים דְּנִסְת־יִשְׂרָאֵל... הַבָּאִים בְּסוּד ד', תְּלִמְיֵי חֲכָמִים הַאֲמִתִּים הַמְרַבִּים שְׁלוֹם בְּעוֹלָם, וּמְשִׁימִים וּמְטִילִין שְׁלוֹם בְּיַד יִשְׂרָאֵל לְאֲבֵיהֶם שְׁבַע־שָׁמַיִם, בְּהוֹצִיאָם מִן הַכֶּחַ אֶל הַפְּעֵל אֶת אוֹר הַקִּדְּשׁ הַגָּנוּז בְּכָל אִישִׁי הָאָמָה..." (אורות עמ' עד).

9 לשלושה באלול עמ' מח.

10 מאמרי הראיה עמ' 452.

ואת מרירותה של מחאתנו.

דווקא בגלל האחוה הבוערת בקרב האומה, ובייחוד בארץ ישראל, האומה רגישה יותר לפורקי עול שבה. האהבה שאישי האומה אוהבים אלה את אלה, היא היא המחדירה בהם את כוח המחאה. מתוך תחושת השייכות והקרבה הקיימים באופן טבעי בין כל אישי האומה, ישנה התמררות על כך שחלקם אינם מתנהגים כראוי.

בזמן מרן הרב קוק זצ"ל היה יהודי תלמיד חכם שאמר שאהבתו של הרב קוק לעם ישראל מסנוורת את עיניו מלראות את המומים שבו. תלמיד חכם זה טען שהרב קוק אהב כל כך את עם ישראל עד שהוא לא יכול היה לראות את הקלקולים ואת השפלות של הדור. אך לאמתו של דבר אין זה נכון. מרן הרב בעצמו כתב¹¹: "הַאֲהָבָה הַגְּדוֹלָה שֶׁאֲנִי חוֹנֵן אוֹהֲבִים אֶת אֲמִתְנוּ, לֹא תִסְמָא אֶת עֵינֵינוּ מִלְבָּקֵר אֶת כָּל מוֹמֵי הָ...". וכן רבנו הרב צבי יהודה כתב מאמר ארוך¹² כנגד תפיסה מעוותת זו, ובתוך דבריו הוא כותב שאדרבא, דווקא מי שאוהב את ישראל הוא הראשון שרואה את מומיה, כמו הכהן שאוהב שלום ורודף שלום, דווקא הוא אחראי לראות ולהבחין בנגעים של בני ישראל¹³: "אהבת אמת החלטיית זו... דווקא היא הינה קובעת ומגדירה את אמת עניינם של הנגעים והמומים הנראים במציאותנו הישראלית, ודווקא מתוך הארת אמתתה של תורה המופקעה על ידה, מתיישרים כל תיקוני בירוריהם - (לְקַל-מְרָאָה עֵינֵי הַכֹּהֵן)¹⁴". מי האדם הראשון ששם לב שילד חולה? מי שהכי אוהב אותו - הווי אומר האימא! דווקא האימא האוהבת כל כך את בנה, היא הראשונה ששמה לב לקלקוליו. דווקא הכהן המלא באהבה כלפי בני ישראל - רואה בעיניו את נגעי הדור¹⁵. דווקא מרן הרב זצ"ל שהיה מלא אהבת ישראל הוא הראשון שהכיר במומיו

11 אורות עמ, קנ.

12 (להלכות אהבת ישראל, לנתיבות ישראל ב עמ, רלג-רלו).

13 לנתיבות ישראל ב עמ, רלו. (יסוד אהבת ישראל הוא אהבת הטוב והחסד, וקיומם באופן מעשי כלפי הזולת. יש להסתכל על הזולת תוך התעלמות סובלנית מהרע שבו, מתוך הדגשת הטוב. בשום אופן אין הכוונה להחניף לרשעים ולהתעלם מרשעותם, אך יש לראות את הטוב שבהם. לכן מותרת קנאות רק כשהיא טהורה ואין בה כל עניין של שנאה לישראל. אך דרך הקנאות שיסודה בשנאה - אין לה מקום בינינו, והיא נוגדת לרוח היהדות המקורית. בנשמת האומה - נשמת ישראל - אין שום חיסרון חס ושלום, פגמים קיימים רק בפרטים ולא בכלל, ולכן השורש של אהבת ישראל לכלל האומה קיים ומתקיים לעולם) (אור לנתיבות עמ, שז).

14 ויקרא יג יב.

15 בעניין נגע הצרעת כתוב בתורה: "אָדָם כִּי-יִהְיֶה בְעוֹר-בְּשָׂרוֹ שֶׁאֵת אוֹ-סִפְחַת אוֹ בְּהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר-בְּשָׂרוֹ לְנֹגַע

של דורו. "דווקא האהבה היא המכשירה ומביאה בהבחנה הנכונה, את התוכחה האמתית 'ואשר יאהב יוכיח'¹⁶, והתוכחה האמתית היא באה מתוך אהבה כשם שהאהבה האמתית היא מביאה לידי תוכחה נאמנה וישרה"¹⁷. דווקא מתוך אהבה מצליחים יותר להבחין ביתרונות ובחסרונות שיש. לדוגמא, אימא אוהבת מצליחה להבחין לפני כולם בבעיות אצל בנה. אם הוא חולה – היא יודעת זאת עוד לפני בדיקת הרופא, ואם יש לו נטייה שלא לומר אמת, או לקחת דברים ללא רשות – היא שמה לב לכך לפני הגנת או המחנכת, וכן לגבי שאר החסרונות של הילד. מתוך אהבה מגלים את החיסרון האמתי וממילא יש מקום לתוכחה אמת הנובעת מכוונה תמימה לתקן את החיסרון. באמת משום כך, רק מי שקרוב מאוד ואוהב מאוד ראוי להוכיח: "שעניין התוכחה קיים אך ורק אם המוכיח הוא מקורב לו, כי התוכחה הנכונה באה מתוך סימפטיה וקרבה"¹⁸.

ב. מצוות תוכחה מתוך אהבה

יש מקום לברר כיצד יש לקיים בדורנו מצוות תוכחה. כיצד צריך להתייחס לכופרים בתורה ובמצוות? האם אין מצווה לשנאתם? האם לא אמר עליהם דוד המלך¹⁹:
 "הֲלוֹא מְשַׁנְאֵיךָ ד' אֲשַׁנְאָ וּבְתַקוּמְיִיךָ אֶתְקוּטְטִי?"

על כך משיב מרן הרב ומסייג את מצוות השנאה²⁰: "כל השנאות כולן וחומרי דיניהן הנם נאמרים רק במי שכבר ברי לנו, שקיימנו בו מצות תוכחה. וכאשר אין לנו בדור הזה ולא בכמה דורות שלפנינו, על פי עדות רבי עקיבא, מי שידוע

צָרְעַת וְהוּבָא אֶל-אֶהָרֶן הַכֹּהֵן או אֶל-אֶחָד מִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים" (ויקרא יג ב). ופירש רש"י שם: "גזרת הכתוב הוא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן". דווקא הכהן הוא זה שמזהה וקובע את נגעי הדור.

16 משלי ג יב.

17 לנתיבות ישראל ב עמ' רלד.

18 אור לנתיבותי עמ' שה.

19 תהלים קלט כא.

20 אגרות הראיה א עמ' שה.

להוכיח, על-כן נפל פותא בבירא וכל הלכות הנוטות לרוגז ושנאת-אחים נעשות הן כפרשת בן סורר ומורה, עיר הנידחת ובית המנוגע, למאן דאמר לא היו ולא עתידין להיות ונכתבו משום דרוש וקבל שכר.

בספר משלי כתוב²¹: "יָרָאתָ ד' שְׁנֵאתָ נְעִי", ומזה למדו חז"ל שיש מצווה לשנוא אדם רשע אף שהוא מישראל, ובמצב זה לא נאמר האיסור של "לא תִשְׁנֵא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְּךָ"²². דין זה נפסק להלכה ברמב"ם ובשולחן ערוך²³, אמנם כתבו הפוסקים שהמצווה לשנוא אדם מישראל לא נאמר אלא כאשר הוכיחו ולא קיבל תוכחתו, אך אם לא הוכיחו אין היתר לשנוא²⁴. נמצא שאם לא נוכל לקיים בו מצוות תוכחה לא נוכל להתיר את השנאה כלפיו. חז"ל דייקו מהפסוק שמצוות תוכחה צריכה להיעשות רק באופן שאין המוכיח מלבין את פניו של המוכח, והעידו חכמים שכבר בדורות של התנאים לא היה אדם ראוי לקיים מצווה זו בדרך של כבוד באופן שלא יהיו פניו משתנים²⁵: "אמר רבי טרפון – תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך"²⁶. אמר רבי אלעזר בן עזריה²⁷ – תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. ואמר רבי יוחנן בן נורי – מעיד

21 ח יג.

22 ויקרא יט יז.

23 "השנוא שנאמר בתורה הוא מישראל, לא מאומות העולם, והיאך יהיה לישראל שונא מישראל והכתוב אומר לא תשנא את אחיך בלבבך, אמרו חכמים כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר הרי זה מצוה לשנאו עד שיעשה תשובה ויחזור מרשעו" (רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש יג יד, שו"ע חו"מ הלכות פריקה וטעינה ודין הולכי דרכים רעב יא). בעניין מצוות שנאה וגדריה בהרחבה עיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק יז סימן לו.

24 פסק הרמב"ם בהלכות דעות פרק ו הלכה ג: "מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך" ודייק שם ההגהות מיימוניות: "ודוקא שהוא רעך בתורה ובמצות אבל אדם רשע שאינו מקבל תוכחה מצוה לשנאתו שנאמר יָרָאתָ ד' שְׁנֵאתָ נְעִי ואומר הֲלוֹא מְשַׁנְאִין ד' אֶשְׁנֵא". וכן כתב בספר אורחות צדיקים שער השנאה: "יש שנאה שהיא מצוה, כגון אדם רשע שאינו מקבל תוכחה מצוה לשנאתו, שנאמר יִרְאֵת ד' שְׁנֵאתָ רַע', ואומר הֲלוֹא מְשַׁנְאִין ה' אֶשְׁנֵא ובתקוממין אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי".

25 ערכין טז ב. עיי"ש רש"י ד"ה שיודע להוכיח.

26 "כלומר עוון קטן שבידך זה יכול לומר לו טול אתה עוון גדול שבידך הלכך אין יכולין להוכיח שכולן חוטאים" (רש"י שם).

27 באגרת של מרן הרב כתוב שהעיד על כך "רבי עקיבא" והוא על פי הסיפרא פרשת קדושים, אך אצלנו בגמרא בערכין טז ב גרסין שהעיד על כך ר' אלעזר בן עזריה (הערת רבינו, מובא בשו"ת הרב צבי יהודה דברים עמ' 478 הערה מספר 177).

אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו²⁸ לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקיים מה שנאמר²⁹: 'אַל תִּכַּח לְךָ פֶּן יִשְׁנֹאֲךָ הַכֹּחַ לְחֶכְמְךָ וַיִּצְדֵּקְךָ'. כלומר העידו גדולי החכמים שאין בדורם מי שידוע לקיים מצווה זו כתיקונה, ואף רבי יוחנן בן נורי היה נזהר מאד כשהיה מוכיח את רבי עקיבא להוסיף כלפיו אהבה על אף שרבי עקיבא היה חכם ואוהב תוכחות. אכן בימי חז"ל לא היה אדם שהיה מסוגל לקיים מצווה זו. על כך התבטא רבנו הרב צבי יהודה: "אין אפילו מצוה אחת נוספת עליה חז"ל אמרו זאת, רק בפני מצות תוכחה נתמלאו חז"ל פחד. לשם קיומה יש צורך בהבנה וידיעה, כשרון מיוחד וסגנון נכון, וגם שייכות נפשית. אנו, בימינו איננו מעולים כל כך ולא התקדמנו יותר מחז"ל"³⁰. אם בדורות של התנאים לא היה מי שידוע להוכיח אז כל שכן שבדור הזה אין מי שראוי לקיים מצווה זו, וממילא אין שום היתר לשנוא אדם מישראל, אפילו שהוא רשע גמור. כן כתב הגאון הרב יהונתן וואלינער זצ"ל בשם המהר"ם מלובלין³¹: "להשתדל בטובת חבריו ולרדוף אחר השלום ולהיזהר מלאו דלא תשנא, ואף ברשע גמור יש איסור לדעת מהר"ם מלובלין לשנאותו כל זמן שלא הוכיחו ואין בדור הזה מי שידוע להוכיח שאם היה מוכיח היה מקבל... רק יבקש רחמים עליו שיעזרהו ד' על תשובה שלמה"³².

אכן, כיון ש-"אין לנו בדור הזה ולא בכמה דורות שלפנינו... מי שידוע להוכיח", ועל זה אמרו חז"ל שבדור של עקבתא דמשיחא "אין תוכחת"³³, נמצא שמצוות תוכחה ומצוות השנאה כבר אינן ברי קיום בפועל - "על-כן נפל פותא בבירא", כלומר

28 "כשהייתי רואה בו דבר גנאי" (רש"י).

29 משלי ט ח.

30 שיחת רבינו ארבעים ושמונה מעלות של קנין תורה ב סעיף 92, מובא בשיחות הרב צבי יהודה דברים עמ' 798 הערה מספר 178.

31 מובא בסוף ספר 'אהבת חסד' לבעל ה-'חפץ חיים', מרגניתא טבא אות יז.

32 "ונראה דאין דין מורידין אלא בזמן שהשגחתו יתברך גלויה כמו בזמן שהיו נסים מצוין ומשמש בת קול, וצדיקי הדור תחת השגחה פרטית הנראית לעין כל, והכופרין אז הוא בנליזות מיוחדת בהטיית היצר לתאוות והפקרות, ואז היה ביעור רשעים גדרו של עולם שהכל ידעו כי הדחת הדור מביא פורעניות לעולם ומביא דבר וחרב ורעב בעולם, אבל בזמן ההעלם שנכרתה האמונה מן דלת העם אין במעשה הורדה גדר הפרצה אלא הוספת הפרצה שיהיה בעיניהם כמעשה השחתה ואלימות חס ושלום, וכיון שכל עצמנו לתקן, אין הדין נוהג בשעה שאין בו תיקון, ועלינו להחזירם בעבותות אהבה ולעמידם בקרן אורה במה שידינו מגעת" (חזון איש חלק יו"ד סימן י"ג אות ט"ז). עוד הרחבה בגדר מצות תוכחה עיין בביאור הלכה סימן תרח ד"ה אבל ובשו"ת ציץ אליעזר חלק יג סימן סג ובחלק יז סימן לו.

הלכות שנאה ותוכחה דומות הן לחפץ שנפל לבור עמוק שיצא מכלל שימוש³⁴. אמנם בפועל אין אפשרות לקיים מצוות אלו אך יש בהן כוח לפעול על הנפשות על ידי לימוד – **“נעשות הן כפרשת בן סורר ומורה, עיר הנידחת ובית המנוגע, למאן דאמר לא היו ולא עתידין להיות ונכתבו משום דרוש וקבל שכר”**. יש בתורה עוד הלכות **“הנוטות לרוגז ושנאת-אחים”** כגון פרשיית **‘בן סורר ומורה’** שדינו סקילה³⁵ ופרשיית **‘עיר הנידחת’** שדינה שריפה³⁶ ו-**‘בית המנוגע’** בצרעת שדינו נתיצה³⁷ – באלה העניינים יש מחלוקת בגמרא³⁸ האם בפועל הם יכולים להתקיים או ש-**“לא היו ולא עתידין להיות ונכתבו משום דרוש וקבל שכר”**. לפי הדעה שהלכות הללו לעולם לא יתקיימו במציאות בפועל, יש לשאול מדוע אם כן התורה כתבה אותם? על כך משיבה הגמרא: **“דרוש וקבל שכר”**. מבאר הרב: **“והשכר של הדרישה גדול הוא מאד, כי הוא המלח המעמיד צביון הטוב על ידי תגבורת שנאת הרע בכל ענפיה וכיון שהוא עשה באורח לימודי, את פעולתו אינו מניח בפועל לרשע משחית באמת להשתרש כלל ועיקר”**. לדעה זו, מספיק ללמוד את ההלכות הללו כדי לזכך את הבריות ודי בזה כדי למנוע רשעות כזו מלצאת אל הפועל. לפי זה נמצא שיש מצוות שתמיד היו בגדר **‘דרוש וקבל שכר’** ובדורנו הצטרפו גם מצוות תוכחה ושנאה להיות בגדר זה מפני שכבר אינן מתקיימות למעשה אלא באורח שכלי-לימודי בלבד. מלבד כוחה הסגולי, לימוד התורה פועל גם באופן חינוכי, על המעשים ועל המחשבות השליליות של האדם, מועילה היא לעדן את הנפש וממילא הרוע נחלש עד שכבר אין צורך שיתקיימו דינים אלו בפועל, בייחוד כאשר עוסקים בפרשיות אלו³⁹. על ידי הלימודים הללו הוא שונא את הרע באופן שכלי ודי בזה. הלכות אלו **“הנוטות לרוגז ושנאת-אחים”**, בדורנו הינם בגדר **“נְסִינּוֹת וְבִרוּרִים”** שנועדו לרומם אותנו מעל כל מחשבות השנאה⁴⁰. בעניין זה היה אומר

34 עיין שבת סו ב ורש"י שם ד"ה נפל פותא בבירא.

35 עיין ספר דברים פרק כא, ח-כג.

36 עיין ספר דברים פרק יג, יג-יט.

37 עיין ספר ויקרא פרק יד, לג-מה.

38 סנהדרין עא א.

39 ע"ע אור לנתיבתי עמ' מ.

40 **“כָּל מֵה שֶׁבָּא בְּדַבְרֵי תוֹרָה שֶׁבִּבְתָּב וְשֶׁבְּעַל-פִּי, שְׂיוּכָל לְנַפּוֹת קִצֵּת אֶת הָאֲהָבָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֲפִלוּ בַּיָּחַשׁ לְרָשָׁעִים הַיּוֹתֵר מְחֻלָּטִים, הֵם נְסִינּוֹת וְבִרוּרִים לְאָדָם אֵינן שְׂיַעֲלָה עַל מִדְּוָה עֲלִינָה שֶׁל אֲהָבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, עַד שְׂיִמְצָא לוֹ דָּרָךְ בֵּין הַסְּתִירוֹת כֻּלָּן, וְאֲהָבַת יִשְׂרָאֵל וְאֲהָבַת הַבְּרִיּוֹת תִּשְׁאָר בְּלִבּוֹ חַיָּה וְקִיָּמַת בְּלֹא שׁוּם גְּרַעוֹן וְפִקְפּוֹק בְּעוֹלָם”** (אורות עמ' קמט). «כשיש על האהבה מניעות וסתירות, בין מן הטבע בין מן התורה, היא מזדככת יותר עד שהיא מתעלה לעצם האהבה האלהית, שבראה כל היצורים, שהיא

ר' יצחק מוורקה: "אין דבר בעולם שאי אפשר לבחון אותו כדי לידע אם הוא טוב אם הוא רע. מהי הבחינה ליהודי לידע אם הדרך בעבודת השם יתברך שהוא הולך בה היא הדרך הנכונה? הבחינה היא אהבת ישראל. אם רואים שדרכו בעבודת ד' מגבירה בליבו אהבה לבריות, סימן שדרכו ישרה, ואם לאו - לאו".

בעניין מצוות תוכחה בדורנו כתב רבנו הרב צבי יהודה⁴¹: "כי מצות התוכחה היא כה עמוקה ורבת אנפין, עד כי רק גדולים ויחידים-סגולה יודעים היאך להוכיח, באורח בלתי-פוגע, שאינו מלבין פניו ואינו מביישו". התורה הזהירה בעניין התוכחה "ולא תשא עליו חטא"⁴² - "שהזהירה התורה בזה, שלא לביש את חברו וישאל אפלו במקום התוכחה ובינו לבין עצמו, דהינו שלא לדבר אתו קשות עד שינלמנו, קל וחמור שלא במקום התוכחה ובפני אחרים. וכל זה שלא יהי בנבים, אבל אם הלבין את פניו בנבים, כבר נכתוהו רבותינו ז"ל מעולם הבא ואמרו: 'המלבין את פני חברו בנבים אין לו חלק לעולם הבא'^{43/44}. על כן רק יחידים יודעים להוכיח באופן שאינו פוגע"⁴⁵.

עוד דייק רבנו הרב צבי יהודה⁴⁶ מדברי בעל התניא⁴⁷: "שעניין התוכחה קיים אך ורק

מחיה אותם בכל עת" (מידות הראיה אהבה סימן ז). "ממקור החסד צריכה אהבת הבריות להתפרק, לא בתור חוק מצוה, כי אז תאבד חלקה היותר ברור מזוהרה, כי אם בתור תנועה נפשית פנימית עזה. והיא צריכה לעמוד בניסיונות קשים מאד, לנצח סתירות רבות, המפוזרות כצורי מכשול, במאמרים בודדים, בשטחיותן של כמה הלכות, ובהמון השקפות, הבאות מהצמצום שבחלק הגלוי של התורה, והמוסר הלאומי" (אורות הקודש ג עמ' שיח).

41 אור לנתיבתי עמ' שה.

42 ויקרא יט יז.

43 סנהדרין קז א.

44 חפץ חיים פתיחה לאווין יד.

45 עיין עוד בספר איש צדיק היה עמ' 196.

46 אור לנתיבתי שם.

47 "ומה שכתוב בגמרא שמי שרואה בחברו שחטא, מצווה לשנאתו וגם לומר לרבו שישנאהו, הינו בחברו בתורה ומצוות וכבר קיים בו מצוות 'הוכח תוכיח את עמיתך', עם שאתך בתורה ובמצוות, ואף על פי כן לא שב מחטאו, כמו שכתב בספר חרדים. אבל מי שאינו חברו ואינו מקורב אצלו, הנה על זה אמר הלל הזקן: 'הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום וכו', אוהב את הבריות ומקרבן לתורה'. לומר שאף הרחוקים מתורת ה' ועבודתו, ולכן נקראים בשם 'בריות' בעלמא, צריך למושכן בחבלי עבותות אהבה, וכולי האי ואולי יוכל לקרבן לתורה ועבודת ה'; והן לא, לא הפסיד שכר מצוות אהבת רעים. וגם המקורבים אליו והוכיחם ולא שבו מעוונותיהם, שמצוה לשנאתם, מצווה לאוהבם גם כן, ושתייהן הן אמת: שנאה מצד הרע שבהם, ואהבה מצד

אם המוכיח הוא מקורב לו, כי התוכחה הנכונה באה מתוך סימפטיה וקירבה. דווקא מי שאוהב את ישראל הוא הראשון שרואה את מומיה, כפי שבארנו בסעיף הקודם. יש צורך באהבה – 'אהבה מסותרת ותוכחה מגולה'⁴⁸. אהבה מתגלה בתוכחה, ותוכחה נמשכת מתוך אהבה. אומרים בשם **הגאון מוילנא**: אם אדם אינו בטוח שלא ידבר מתוך קפידיא – לא עליו מוטלת המצוה⁴⁹. מתוך המציאות של 'אהוב, אוהב את המקום, את הבריות, את הצדקות ואת המישרים' מגיעים למצב של 'אוהב את התוכחות'⁵⁰, המסוגל לתוכחה שבאהבה, 'וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֲטָא', תוכחות מתוך עומק של אהבה. התוכחות של משה רבינו בתחילת ספר דברים נאמרו מתוך מסירות הנפש לכלל ישראל. הכול תלוי באיזה ניגון, באיזה טון, באיזו שייכות נפשית נאמרים הדברים. מתוך מצב של טהרה נפשית כללית הנובעת מכל העניינים שקדמו, מגיעים לתוכחה שכולה נועם, אהבה, עדינות ואצילות, שכולה נעימות תורת ארץ ישראל. זאת התוכחה שמוכנה להתקבל ולהתקיים⁵¹.

אך לא רק מצד ההלכה מצוות ההוכחה נחלשה בדורנו כי אם גם מצד ההשקפה

בחינת הטוב הגנוז שבהם, שהוא ניצוץ אלקות שבתוכם המחיה נפשם האלקית. וגם לעורר רחמים בלב עליה... " (ליקוטי אמרים א לב).

48 כתוב בספר משלי: "טוֹבָה תּוֹכַחַת מִגְּלָה מֵאֲהָבָה מְסֻתֶרֶת" (משלי כז ה) ובמצודת דוד שם: "אף המוכיח בפרסום ומכלים למוכח, מכל מקום טובה היא אם באה מאהבה מסותרת בלב המוכיח וכוונתו ליישר דרכי המוכח ולא לקנתר" (כלומר: לקנטר). דווקא מתוך אהבה בוקעת התוכחה.

49 "יש הגדרה בשם הגאון מוילנא לגבי מצות 'הוכח תוכיח': אם אינך בטוח שמתוך תוכחה לא תבוא לידי כעס, אז אינך הכתובת המתאימה, לא עליך מוטלת מצות 'הוכח תוכיח' (עיין סידור הגר"א כתר ראש אורחות חיים סימן קמג). העיקר הוא שלא לפעול מתוך כעס, אלא מתוך הבנה הדדית ודיבור בסגנון נכון, אז אפשר להשיג דברים. יש לעשות הכל מתוך הסכמה וקריבות. אף על פי שברגע זה לא ניתן לתקן, יש צורך בסבלנות. על דעת לתקן. בדרך זאת מתקרבים יותר למצב של תיקון מאשר בפזיזות ובדרישה לתקן במהירות" (שיחת רבינו בעניני התיישבות סעיף 37, מובא בשיחות הרב צבי יהודה דברים עמ' 478 הערה מספר 177). "מקוריות לשון אצל 'החפץ חיים': מצות הוכחה, ולא - מצות תוכחה. הבדל באות אחת, והחילוק עצום. מצות עשה של הוכחה, אם אתה בר הכי, מוכשר להוכיח, לברר בשכל, בלמדנות, בידיעה, אז אתה מצווה, ואם לאו, אז המצווה הזו לא שייכת לך" (מתוך התורה הגואלת א עמ' קלד). "מצוות התוכחה... שהוא חוב מוטל על כל אדם... אבל ראוי שתדע שכך קיבלתי מרבותי ובפרט מאדמו"ר מהרב חיים מואלזין שבזמן הזה קשות אינם נשמעים ורק בדברים רכים וטובים, ומי שאין טבעו לדבר רכות ותיכף יכעוס על עושי עוול ובפרט כשלא ישמעו לו, אזי הוא פטור ממצוות התוכחה" (נפש החיים עמ' תמג סעיף קיד בשם המנחת שמואל סעיף יא). ועיין בספר חסידים אות תיג: "כל שיודע שלא יקבלו את דבריו אין להוכיח". וברמ"א רק ברבים יוכיח פעם אחת גם שיודע שלא יקבלו דבריו (תרחב)

50 אבות ו.ו. כלומר: "כשיוכיחו אדם, ישמח בזה" (תפארת ישראל שם יכין אות צח).

51 שיחת רבינו ארבעים ושמונה מעלות של קנין תורה ב סעיף 92, מובא בשיחות הרב צבי יהודה דברים עמ' 798 הערה מספר 178.

והגישה הכללית ביחס לתיקון הדור. בעניין זה התבטא מרן הרב בשנת תרס"ח באיגרת שכתב לרב אלעזר הכהן⁵² שפנה אל מרן הרב להצטרף לבקשתו לממשלה התורכית שתכופ את היהודים הגרים בארץ לחיות על פי התורה והמצוות – ועל כך השיב לו הרב:⁵³ "מכתבו היקר הכתוב בלבת אש נקודת לב ישראל הפנימית, הגיעני. והנה אף שאני מוכן תמיד להיות חבר ליראי ד' לכל אשר יפנו, לחזק קדושת תורתנו הקדושה וביחוד פה ארץ הקודש, מכל מקום הנני מוצא לחובה להעיר את לב העוסקים במלאכת שמים, ששימו את הדעת נר לרגלם... ידע כבוד תורתו, שרק חלק אחד קטן מאד יהיה אפשר לדמות לתקן על ידי אותם האמצעים שכבודו חושב, על ידי עזרת הממשלה, אבל העיקר תלוי בעניינים יותר עיקריים. הירידה באה **לא מפני שלא מיחו רבנן** על בתי הכופרים, המחריבים את ארץ הקודש ברוחניות ובחומריות, **כי אם מפני שרק מיחו ולא עוד**". זה לא חכמה רק להרוס אלא צריך בעיקר לעסוק בבניין⁵⁴. יתכן שיש מקום אף בדורנו אצל גדולי הדור להוכיח ולעסק בשלילת השלילה, אך אין די בכך אלא עיקר עבודתם צריכה להיות העיסוק בחיוב. העיסוק בשלילה אינו אלא כדי לפנות דרך לחיוב הגדול להופיע⁵⁵.

באחת השיחות רבנו הרב **צבי יהודה** לימד שכל בני ישראל קרואים 'בנים' אצל הקב"ה⁵⁶ וכלל ישראל כולל בתוכו לא רק צדיקים אלא גם רשעים, ושאל תלמיד: "ואין זה מסתדר עם הפסוק 'הֲלוֹא מְשַׁנְּאֵיךְ ד' אֶשְׁנָא'⁵⁷? על כך השיב רבנו⁵⁸: "דוד המלך לא אמר רק 'מְשַׁנְּאֵיךְ ד' אֶשְׁנָא', אלא עוד דברים רבים טובים ונחמדים: דבקות אלוהית, 'צִמְאָה נִפְשִׁי לְאֱלֹהִים לְאֵל חַי'⁵⁹, 'צִמְאָה לְךָ נִפְשִׁי כָּמָה

52 "הרב הגאון המפורסם בתורה ויראה וחסידות מורנו הרב ח' אלעזר הכהן שליט"א ביחאווסקי" (לשון הרב בריש האיגרת).

53 אגרות הראיה א עמ' קס.

54 עיין עין איה שבת פרק ב סימן רעו.

55 "הַנְּשִׂמָה הַיִּשְׂרָאֵלִית צְרִיכָה הַיָּא לְהַתְּנַחֵב, לְהַתְּלַהֵב וּלְהַתְּגַבֵּר. וְהִנְנוּ צְרִיכִים לְהַסִּיר מִמֶּנָּה כָּל מְכַשׁוֹלֵי-דְרָכִים שְׂאֵינָם נוֹתְנִים לָהּ לְלַכֵּת אֶת מַהֲלָכָהּ, וְעוֹד לְעֹזֵר לָהּ שֶׁהַתְּכַנְּנִים הַרוֹחֲנִיִּים יְהִיוּ מְצוּיִים לָהּ, וְהַמְּזַגִּים כָּלֵם יְהִיוּ עוֹזְרִים לְפָרִיחַתָּהּ. וְזֶהוּ סוֹד הַתּוֹרָה הַמַּעֲשִׂית וְכָל אֲרָחוֹת חַיִּי הָאֲמוּנָה וְהַקְּנֵשָׁה" (אורות עמ' קסב).

56 קידושין לו א.

57 תהלים קלט כא.

58 שיחות הרב צבי יהודה מועדים ב עמ' 53.

59 שם מב ג.

לְךָ בְּשָׂרִי⁶⁰, ועוד כהנה וכהנה... אלה קודמים לכל הדברים האחרים. קודם צריך להתמלא מישועת ד' ומדבקות בד', ואחר כך לאור זה, אפשר להבין איזה טעם יהיה ל-'מְשַׁנְּאֵיךָ ד' אֶשְׁנָא'. צריך ללמוד מדרכיו של הקב"ה, והם מתגלים ב-'אשרי'⁶¹: 'טוב ד' לְכָל וְנַחְמִיּוֹ עַל כָּל מַעֲשָׂיו. יוֹדוּךָ ד' כָּל מַעֲשֵׂיךָ וְחִסְדֵיךָ יִבְרַכְכָּה... שׁוֹמֵר ד' אֶת כָּל אֲהָבָיו... ועוד כהנה וכהנה פסוקים. רק בסוף בסוף, אחרי ריבוי האהבה וריבוי הגדלות האלוהית, כתוב 'וְאֵת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד'. אחר הריבוי הגדול הזה, יש גם מקום לפירור של השליה. אבל אין לחתוך את הפסוק האחד הזה מתוך כל הדברים הטובים הרבים שיש, ברוך ד', בספר תהלים... הלכות מוצאים בחמישה חומשי תורה, ולא בפסוקים של תהלים. 'וְאֶהְבֶּתָּ לְרַעַךְ כְּמוֹךָ'⁶² - זה פסוק בתורה, לא בתהלים. 'מְשַׁנְּאֵיךָ ד' אֶשְׁנָא' הוא פסוק בתהלים ולא בתורת משה רבנו!

אין התורה עוסקת בעיקר בשליה, אדרבא "כל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר 'דְּרָכֶיךָ דְרָכֶיךָ נֵעַם וְכָל נְתִיבְתֶיךָ שְׁלוֹם'^{63/64}. ועל כן "השלום צריך שיהיה מושרש בתור מושג היותר קדוש עד שראוי הוא להיות נכנס בכלל שמותיו של הקב"ה"⁶⁵.

ג. יחס גדולי הנשמה כלפי הרשעים

בספר אורות מרן הרב מפגיש אותנו עם מבט נוסף, עליון יותר, שממנו משקיפים

60 שם סג ב.

61 שם קמה.

62 ויקרא יט יח

63 משלי ג יז.

64 רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה ד יד. "כל התורה כולה... מפני דרכי שלום היא דכתיב 'דְּרָכֶיךָ דְרָכֶיךָ נֵעַם וְכָל נְתִיבְתֶיךָ שְׁלוֹם'" (גיטין נט ב). "שימו אל לב את דרכי הנועם והשלום של תורת חיים. חז"ל לא בושו להגיד על כל התורה כולה שהיא מפני דרכי שלום, דכתיב, 'דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'" (מאמרי הראיה עמ' 453).

65 עין איה שבת פרק א סימן יג.

צדיקי הדורות על הרשעים⁶⁶: **”וְהַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר ד’ קוֹרָא, חֲסִידֵי הַדּוֹר, קְדוּשֵׁי עֲלִיוֹן, אֵין לָהֶם לְהִסְתַּכַּל בְּשׁוֹם גְּרֵעוֹן, בְּשׁוֹם צַד שְׁלִילִי שֶׁל כָּל נֶפֶשׁ בְּיִשְׂרָאֵל, הַדְּבָקָה בְּאִיזָה דְּבָק בְּצוֹר מְחַצְבָּתָהּ, כִּי-אִם לְהַעֲלוֹת אֶת הַנִּקְדָּה הַכְּלִילִית שֶׁבְּכָל נִשְׁמָה פְּרָטִית בְּרוּם גְּבֵהָ וּבְעֵלֵי קִדְשָׁתָהּ.”**

על תלמידי החכמים שבדור, המכונים בפי חז”ל **”שְׂרִידִים”**⁶⁷, לראות את הצדדים החיוביים בכל אחד מישראל. **”אֵין לָהֶם לְהִסְתַּכַּל בְּשׁוֹם גְּרֵעוֹן, בְּשׁוֹם צַד שְׁלִילִי שֶׁל כָּל נֶפֶשׁ בְּיִשְׂרָאֵל.”** חסידי הדור אינם עסוקים בחסרונות של כל אחד מישראל. שמא תאמר: דברים אלו נאמרו ביחס ליהודים כשרים המתנהגים כבנים ועושים **”מעשה עמך”**⁶⁸ – על כן מפרט הרב ומבהיר שמדובר כאן על **”כָּל נֶפֶשׁ בְּיִשְׂרָאֵל הַדְּבָקָה בְּאִיזָה דְּבָק בְּצוֹר מְחַצְבָּתָהּ”** – כלומר, כל נפש מישראל הדבקה באיזו שהיא צורה ל-”תכונת האבות, יסודי מורשת הקדושה”⁶⁹, למידות הבסיסיות של עמנו⁷⁰, **”ואף מי שקשור לרוח האומה וקנייניה הלאומיים – אֲרַצָּה, שְׁפָתָהּ, תוֹלְדָתָהּ, מְנַהֲגֶיהָ”**⁷¹, וחושב שאין לו כל קשר לרוח ד’, כל עוד הוא חפץ בהצלחת

66 אורות עמ’ עו.

67 “אין שריד אלא תלמיד חכם שנאמר ובשרידים אשר ד’ קורא ואמר רבי אלעזר כל שאינו מהנה תלמידי חכמים מנכסיו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו אין שריד אלא תלמידי חכמים שנאמר ובשרידים אשר ה’ קורא” (סנהדרין צב א) “ואין שריד אלא ת”ח שנאמר ובשרידים אשר ד’ קורא” (חולין קלג א). מרן הרב משתמש בביטוי זה כאשר הוא רוצה לבטא את תפקידם הלאומי בתור בעלי ראייה פנימית: “הנשמה הטבעית של האומה. שנעתלפה בימי הגלות. צריכה היא לשוב לאיתנה. זה הוא תוכן החיים של עקבתא דמשיחא, המרובה בכ” צרות גשמיות ורוחניות. ודוקא בעת אשר החלקים התחתונים של הנשמה, בחינות הנפש שלה, חוזרים לתחיה, מתעוררים כחות שפלים וחזרים רבים להתראות ולהתגלות בעולם. ובעת ההיא עצמה צריכים השרידים, שאומץ ד’ בלבם, להאיר את האורה העליונה של הנשמה, באופן שהיסודות התחתונים ישמשו להיות מוסיפים חיל וכח רב אל היסודות העליונים” (מאמרי הראיה עמ’ 399). “ורק מתכונתה של אמונת-אומן מלאה חוסן ישועת אור ד’ המלאה יופע האור הגדול אשר יפעול ישועות מפליאות, אחרי אשר יגלה בתחלה פלאי-ישועתו על השרידים אשר ד’ קורא, לגלות להם רזי-עולמים וסתר-סתרים, בגלוי מלא חיים של עטירת כתרי ישועות ועו, אשר להכשר זה כיוונו ומכוונים כל קדושי-עליון בכל הדורות והזמנים, יחננו השי”ת לשתות בצמא את דבריהם ובאורם נראה אור”. (אגרות הראיה ג עמ’ כא).

68 עיין בבא בתרא ד א. יבמות כב ב.

69 עין איה שבת פרק ט סימן קלא. «הַבִּיטוּ אֶל צוֹר חֲצִבְתָּם וְאֶל מַקְבַּת בּוֹר גְּקַרְתָּם. הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אַבְיָכִם וְאֶל שְׂרָה תַחֲוֹלְלָתְכֶם” (ישעיהו נא א-ב).

70 “שלושה סימנים יש באומה זו: הרחמנים, והביישנים וגומלי חסידים” (יבמות עט א).

71 “רוח האמה שנותעורר עכשו, שאומרים נבנים ממחזיקיו שאינם נזקקים לרוח אלהים, אם היו באמת יכולים לבסס רוח לאמי כזה בישראל היו יכולים להציג את האמה על מעמד השמאה והכליון. אכל מה שהם רוצים אינם יודעים בעצמם, כל-כך מתחבר הוא רוח ישראל ברוח אלהים, עד אשר אפלו מי שאומר שאיננו נזקק לכל

האומה⁷² – גם הוא קשור “באיזה דבֵק” בצור מחצבתו. אך אין די בכך שצדיקי הדור לא יביטו על הגרעונות שבאותם נפשות ישראל, בבחינת ‘שב ואל תעשה’, אלא עליהם לעבוד עבודה חיובית “להעלות את הנקדה הכללית שֶבְכָל נִשְׁמָה פְּרִטִית בְּרוּם גְּבֵהָ וּבְעֵלֵי קִדְשָׁתָהּ”. “הרועים האמיתיים” שבאומה משתדלים תמיד לדרוש טובתם של בני הדור וללמד עליהם זכות תמיד⁷³. צדיקי הדור מודעים היטב לחסרונות שבדור, אך יודעים הם לזהות את ‘הנקדה הכללית’-הפנימית שיש בכל אחד מישראל, ולהחשיבה כעיקר וכמרכז אישיותו⁷⁴. “ומי שְׁרִיחַ טְהֵרָה מְקַלֵּט רֵיחַ גֵּן עֵדֶן שֶׁל מְשִׁיחַ בּוֹ אֵינוֹ רוֹאֶה חוּבָה עַל שׁוּם אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, וְאֵהָרְתוּ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל גְּדוּלָה הִיא לְאִין קֵץ וְחֶקֶר. רוֹאֶה הוּא אֶת הָאוֹר הַגָּדוֹל שֶׁבְּנִשְׁמָתוֹ, אֶת סִגְלַת פְּאֶרְכָּם וְאֶת זֵיו הַתְּשׁוּבָה הַחוּפֹף עֲלֵיהֶם תָּמִיד, אֶת בְּרֵק הַקִּדְשׁ וְאֶת אוֹר הַשְּׂכִינָה שֶׁאֵינָה זָזָה מֵהֶם בְּכָל עֵת וּבְכָל זְמַן, בְּכָל דְּרָגָה וּבְכָל מְקוֹם, אֲנִי ד’ הַשֶּׁכֶן אֲתָם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם’ וּבִין כֵּךְ וּבִין כֵּךְ בְּנִים אֲתָם לִד’ אֱלֹהֵיכֶם. אֲשַׁרְיֵךְ יִשְׂרָאֵל”⁷⁵.

לרוח ד', כינוי שהוא אומר שהוא חפץ ברוח ישראל הרי הרוח האלהי שורה בתוכיות נקדת שאיפתו גם בעל כרחו. היחיד הפרטי: כול לנתק את עצמו ממקור החיים, לא כן האמה ננסת-ישאל בלה, על כן כל קניניה של האמה, שהם חביבים עליה מצד רוחה הלאמי, כלם רוח אלהים שורה בהם: ארצה, שפחה, תולדתה, מנהגיה. ואם המצא תמצא בזמן מן הזמנים התעוררות רוח כזאת, שיאמרו כל אלה בשם רוח האמה לבדה, וישתדלו לשלל את רוח אלהים מעל כל הקנינים הללו וממקומם הגלוי שהוא רוח האמה, מה צריכים אז צדיקי הדור לעשות? למד ברוח האמה, אפלו בדבור, ולמאס את קניניה, זה דבר שאי אפשר: רוח ד' ורוח ישראל אחד הוא. אלא שהם צריכים לעבד עבודה גדולה לגלות את האור ונקדש שברוח האמה, את אור אלהים שבתוך כל אלה, עד שכל המחזיקים באותן המחשבות שברוח הכללי ובכל קניניו ימצאו את עצמם ממילא, שהם עומדים שקועים ומשנשעים וחיים בחיי אלהים, מזהרים בקדשה ובגבורה של מעלה (אורות עמ' סג-סד).

72 “ופנימיות זו, שהיא נשמת הנשמה העליונה, קבועה היא בנשמה הסגלית אשר לישראל, ואינה זזה ממנה, כל זמן שהקשור לכללות האמה ולצבינה חי בקרב, כל זמן שהוא חפץ בכלל באשר והצלחת האמה הישראלית, אף-פי שאינו יודע לקרא בשם ולפגש את צפונותיו, ואפלו אם הוא טועה במעשיו ודעותיו, תוכו קדש קדשים הוא” (אורות עמ' צד-צה).

73 “כי אין הקדוש ברוך הוא אוהב אלא למי שאוהב את ישראל וכל מה שאדם מגדיל להביתו לישראל, גם הקדוש ברוך הוא מגדיל עליו, ואלה הם הרועים האמתים של ישראל שהקדוש ברוך הוא חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו, ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם ולבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה, הא למה זה דומה לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה נאמנת והוא דבר שהטבע יעיד עליו.. החובה המוטלת על החסידים לבקש ולהשתדל על בני דורם” (מסילת ישרים סוף פרק יט).

74 עיין לנתיבות ישראל א עמ קמט.

75 אורות עמ' קג.

“הָאֱהָבָה הַבְּלִי-גְבוּלִית אֶל הָאֱמָה, אִם הַחַיִּים שְׁלֵנוּ, אֵינָה יְכוּלָה לְהַפְחֵת מְשׁוֹם סִבָּה וְכִשְׁלוֹן שְׁבַעוּלָם, ‘לֹא הִבִּיט אֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עִמָּל בְּיִשְׂרָאֵל, ד’ אֱלֹהֵי עַמּוֹ וְתִרְעַת מְלָךְ בּוֹ”.

חסידי הדור אוהבים את האומה ללא גבול, משום שהם דבקים במידותיו של הקב"ה שאינו מתבונן בעבירות של ישראל – "לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל"⁷⁶, גם כאשר ישראל עוברים על דבריו של הקב"ה, הוא אינו מדקדק אחריהם להתבונן במה שהם עוברים על דתו⁷⁷. מידה זו נובעת מ-"הָאֱהָבָה הַבְּלִי-גְבוּלִית אֶל הָאֱמָה", כפי שמסיים הפסוק הנ"ל⁷⁸: "ד' אלהיו עמו ותרועת מלך בו", כלומר היחס בין הקב"ה לישראל הוא יחס של "חיבה ורעות"⁷⁹. האומה היא "אם החיים שלנו" – היא מגלה את שם ד' בעולם. "הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל הם אבא ואמא, כדברי חז"ל⁸⁰: 'אין אביו אלא הקב"ה... ואין אמו אלא כנסת ישראל'. השכינה שורה בנשמת ישראל, בכלליות ישראל, בתפארת ישראל⁸¹, בכנסת-ישראל, ומתוך-כך בכל הפרטים של ישראל בכל הדורות"⁸². הצדיקים אמנם מודעים לכך שיש מומים בדור⁸³ אך מתוך אהבתם הגדולה הם מתעלים לראות את הטוב כעיקר.

76 במדבר כג כא.

77 רש"י שם.

78 במדבר כג כא.

79 רש"י שם.

80 "שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמןך" (משלי א ח). "אין אביו אלא הקב"ה... ואין אמו אלא כנסת ישראל" (ברכות לה ב). וע"ע אורות עמ' מא סוף סימן כד.

81 "וכנס"י היא המלכות שהיא גוף לנשמה, והנשמה בו תפארת ישראל הוא התורה ממש" (מהרא"ל תפארת ישראל עמ' מד).

82 שיחות הרב צבי יהודה שמות בא, סדרה א תשכ"ז סעיף 3.

83 "הָאֱהָבָה הַגְּדוּלָה, שְׁאֵנְחָנוּ אוֹהֲבִים אֶת אֲמַתְנוּ, לֹא תִסְמָא אֶת עֵינֵינוּ מְלַבֵּקֵר אֶת כָּל מוֹקִיָּה, אֲבָל הִנְנוּ מוֹצְאִים אֶת עֲצָמֵינוּ, גַּם אַחֲרֵי הַבְּקָרָת הַיּוֹתֵר חֲפְשִׁית, נִקְיָה מְכָל מוֹם. כְּלָךְ יִפָּה נְעִיטֵי וּמוֹם אֵין בְּךָ" (אורות עמ' קמט סימן ג) ועיין בהרחבה בספר 'אשר בחר בנו' עמ' שיח.

”מתנשאים אנו מעל כל מחשבות השטנה של ההבנה השטחית, שתופסים בה מוסרים ומאמרים מיחדים, שמעוררים על-ידם כעס ושנאת אחים, ומלאי רצון ושקווי טל חסדים אדירים הננו שבים לחבק בזרועות אהבה את כל הנשמה לבית יעקב, החפצה לראות בשמחת גויינו ולהתהלל עם נחלתנו.”

יש מאמרי חז”ל שעלולים לעורר מוסר וכעס על אחינו הרחוקים מתורה ומצוות. על כך מודיע מרן הרב, שמאמרים אלו לא נועדו בשביל שיפול הלומד ברשת השנאה חלילה, אלא אדרבא דברי חז”ל אלה הינם בגדר “נסיונות ובוררים לאדם איך שיעלה על מדרגה עליונה של אהבת השם יתברך, עד שיימצא לו דרך בין הסתירות בלן, ואהבת ישראל ואהבת הבריות תשאיר בלבבו חיה וקיימת בלא שום גרעון ופקפוק בעולם”⁸⁴. צדיקי הדור באופן כללי מגלים יחס של קרבה, ומחבקים “בזרועות אהבה” כל אחד ואחד מישראל, גם את אותם שהיה ראוי בפועל לשנאתם. וכל כך למה? מפני שאותם פושעי ישראל חפצים בתחיית האומה ומצפים “לראות בשמחת גויינו ולהתהלל עם נחלתנו”. עצם הקישור שלהם אל האומה עושה אותם ראויים לקירבה אצל הצדיקים ומכניס אותם בגדר “הנשמה לבית יעקב” – קשורים לנשמת ישראל. הצדיקים מאמינים שהקשר של אותם פושעים לאומה יתפתח וישתכלל עד שייעשו קשורים ודבקים בתורתנו⁸⁵. יש לדייק בדברי מרן הרב – אין הצדיקים מחבקים את המעשים המקולקלים של פושעי ישראל, כי את נשמתם – “הנשמה לבית יעקב”. אין אפשרות לחבק את מעשיהם המקולקלים

84 “כל מה שבא בדברי תורה שבכתב ושבעל-פה, שיוכל לנפות קצת את האהבה של ישראל, אפלו ביחס לרשעים היותר מחלטים, הם נסיונות ובוררים לאדם איך שיעלה על מדרגה עליונה של אהבת השם יתברך, עד שיימצא לו דרך בין הסתירות בלן, ואהבת ישראל ואהבת הבריות תשאיר בלבבו חיה וקיימת בלא שום גרעון ופקפוק בעולם” (אורות עמ’ קמט).

85 “לשאהבה הלאומית מתגברת, מתלהבת היא על תורת ישראל, לאהבה אותה בין בלמוד בין במעשה, והחשק המתפתח מביא לידי אהבה מפעלת את הגליטה של הפרטים ופרטי הפרטים, בין בתלמוד בין בקיום המעשי. וצריך כל צדיק להגביר בעצמו ובעולם את אש האהבה הלאומית ביישראל, ולהגבירה בכל מיני השפעות שבעולם, ובטוח יהיה שסוף כל סוף תבוא אהבה כללית זו לבישול פריה הגמור עד כדי הולדת תולדותיה, שהם המעשיים, המדות והדעות של כל התורה בלה בכל מלואה וטובה; וכל מה שאנו רואים שישנם אנשים מתאמרים באהבת ישראל, ולבם חק מהתורה, מלמונה וקיומה, הוא מפני שיעדו אהבתם בצורת היא, וקרמינו סמך’ (אורות עמ’ עה-עו). ע”ע בהרחבה בספר ‘אשר בחר בנו מכל העמים’ עמ’ קטו-קיט. וצדיקים דרשי ד’ ונעזו מוסיפים אורה ושמחה ומבשרים צדק בקהל רב, שדוקא בעת יגלה אור חדש ושמים בטהרתם יראו וידעו כל באי עולם, כי מן השמים דבר ד’ לבית ישראל ולבית יעקב הגוי כל” (עולת איהא א עמ’ ד”ה דרשו).

אך אותם צדיקים מצליחים על ידי עבודה גדולה לחדור אל התוך והנולד ולראות את פנימיותם הטהורה⁸⁶. את הרע צריך לשנוא אך לא את הנשמה. באופן מעשי יש להרחיק אך מצד היחס הפנימי יש לחבק. אין להתחשב בדעותיהם המקולקלות אך ודאי שיש לקרבם ולצרפם אל הציבור ולהחשיבם כאחינו בני ישראל⁸⁷. יש לחלק בין הצד המעשי לבין הגישה והיחס⁸⁸.

”דִּוְקָא מִתּוֹךְ הָאֲהָבָה הַנְּאֻמָּנָה, מִתּוֹךְ רַחֲשֵׁי הַכְּבוֹד הַיּוֹתֵר מְסוּרִים בְּכָל חַם רוּחַ וְנַפְשׁ, הַנְּנוּ בְּאִים לְהַכְרִיז עַל הַתְּשׁוּבָה אֶל הַתּוֹרָה וְהַמְצוּהָ, אֶל הַקֹּדֶשׁ וְהַאֲמוּנָה, אֶל מוֹרֶשֶׁת אָבוֹת וּמִסְרֶת קְדוּמִים, אֶל אֹר ד’ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, הַמוֹפִיעַ עַל עַמּוֹ וְעַל אֲרָצוֹ לְעֵדֵי עַד בְּגָאוֹן עָזוֹ.”

86 “עבודה גדולה ומאירה היא להסיר את הכעס מן הלב לגמרי, להביט על הכל בעין יפה, בחמלה של חסד, שאין לה גבול, להדמות לעין העליונה, עינא עלאה, עינא דכולא חיורא, גם על מה שעושים הרשעים, גם על הרעים היותר מוחלטים ברשעות, לחמול על היותם נשקעים בבון הרשעה, ולמצא את הצד הטוב שבהם, ולמעט את הערך של החובה, ולהרבות את ערך הזכות גם על המסיתים והמדיחים, שעליהם נאמר ‘לא תחמול ולא תכסה’. זהו רק בעת שהמשפט נוגע למעשה, אבל בהצד העיוני יש לדון הרבה, למצא את הכונה הטובה, שהיא יכולה להיות גנוזה גם בהסתה והדחה, וכשמוצאים אותה הנקודה מסלקים בזה את כח הארסי שבהסתה עצמה, וכח המהרס שבה הולך ומתמעט, שסופן של רשעים כאלה גם הם להיות מתתקנים” (אורות הקודש ג עמ’ שכו).

87 “אסור לנו להפריד ולפרר, אסור לנו לומר: ‘זהו שלנו ואנו דואגים עליו, זהו לא שלנו’ כשנעסוק לפעמים בפרטים בודאי ונפלה בין איש לאיש ובין סיעה לסיעה לפי ערכם, אבל כשאנו מתרשמים אל התוכן היסודי כולל הכל, אין אנו רשאים להבדיל בו בין טובים לרעים, ועל דעת המקום ועל דעת הקהל הנו מוכרחים להתפלל עם העבריים גם כן, ותקות-לבבנו צריכה להיות מקפת את הכל, את הכלל כולו, ובכל ערכיה “להתפלל עם העבריים” אני אומר, אך לא להתחשב עם דעותיהם העברניות, לא להזמנים במחיצותינו בתור פועלים ומנהיגים, אבל להתפלל, כלומר: לדרוש בלב ונפש את שלום הכלל כולו וישועתו, במובן היותר רחב, והכלל כולל את הכל: ‘זרע אדם זרע בהמה’...” (אגרות הראיה ב עמ’ קעא).

88 “מעשה במגיד מדובנא שהגיע לכפר נידח. שם היה חסר עשירי למנין והרב הצטער על כך מאוד. שאלוהו אם מותר לצרף את ‘חיימק’ הגנב. גער בהם: ‘חס ושלום, אין לכנות יהודי בשם כזה!’ הלכו לקרוא לו. קיבל המגיד כבבד גדול: ‘שלום עליך, ר’ חיים’. למחרת חיפש המגיד שליח כדי להעביר סכום כסף לעיר הסמוכה. הציעו לו את ר’ חיים. תמה המגיד: ‘איך חשוד בגניבה יהיה שליח לזה?’. הזכירו לו שהוא בעצמו כיבדו וקרא לו ר’ חיים. אמר להם המגיד שיש חילוק גדול: כשמדברים סתם על יהודי אסור לקרותו גנב, אבל כשהדבר נוגע למעשה - להפקיד בידו כסף לדבר מצוה - אז בודאי צריך לדעת דברים ברורים, אם הוא גנב או לא. וכך הוא בפרשה שלנו - במקום ‘טמא’ נכתב ‘לא טהור’. שאלו הראשונים: הרי בפרשת שמיני כתובה כמה פעמים המלה ‘טמא’? אלא שבפרשת נח, לפני מתן תורה נקראו טמא וטהור על שם לעתיד לבוא, אבל כשמדובר למעשה, צריך לומר בפירוש שטרף זה טרף וכשר זה כשר. אי-אפשר לדבר בלשון עדינה כאשר יש חשש שיכשלו בזה, ואז מכריע יותר לומר את הדברים בפירוש. (שיחות הרב צבי יהודה בראשית, פרשת נח, סדרה א תשכ”ט סעיף 3).

דוקא מתוך אהבה וכבוד לכל חלקי האומה יש לבוא לקרבם אל התורה. אין קרבתנו ואהבתנו מהוות 'אמצעי' כדי לקרב אל התורה, אלא אהבתנו היא עצמית ומוחלטת, כפי שהיה מרבה להזכיר רבנו הרב צבי יהודה – "בפרקי אבות מוגדרת אישיותו של אהרון: 'הָיָה מִתְלַמְּדוֹ שֶׁל אֶהֱרֹן, אֹהֶב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם, אֹהֶב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקַרְבֵּן לַתּוֹרָה'. לא נאמר: אוהב את הבריות כדי לקרבן לתורה. זאת אהבה מזוייפת. לאהבת הבריות יש ערך עצמי, ומזה נמשך קירוב לתורה. באלו בריות מדובר? ודאי ברחוקות מן התורה, שהרי אותן יש לקרב, וגם אותן יש מצוה לאהוב. 'תִּמְיָךְ וְאוֹרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶיךָ'. החסידות של אהרון הכהן אינה התנהגות חיצונית בעלמא, או סתם מידה טובה. אהבתו את כלל ישראל היא מציאות עובדתית מהותית נשמתית"⁸⁹. "וְדֹקָא מִתּוֹךְ הָאֵהָבָה הַנְּאֻמָּנָה... הֵנּוּ בָּאִים לְהַכְרִיז עַל הַתְּשׁוּבָה אֶל הַתּוֹרָה וְהַמְצָוָה". מתוך יחס של כבוד אמתי, מתוך חיזוק הצד הלאומי והאהבה הפשוטה, ממילא ילך ויתגלה נשמת האומה המאחדת והמחייה אותה, שהיא התורה והמצוות. ביחוד בדורנו, יש לקרב את בית ישראל באהבה נאמנה⁹⁰.

"נְתַרְחַק נָא מִכָּל טִינָא, נְתַרומֵם מִכָּל קְטָנוֹת מַח וְלֵב, נְתַעֲלָה מִכָּל שְׁנָאָה וְקִנְטוֹרָיָה, נִסְפַּג נָא אֶת הָאֵהָבָה הַרְעֵנָה מִמְקוֹר עֲדָנָה, נִרְכִּיב אֶת עֲנִיֵּי הַחֶסֶד עַל שְׁרָשֵׁי הַדְּעָה, אֶת הוֹד הַחֶפֶשׂ עַל הַדְּרַת-הַשִּׁיבָה, שֶׁל הָאָמוֹן שֶׁל כְּבוֹד הוֹרִים וּמוֹרִים, אֲשֶׁר לְעַם עֵתִיק אֲצִיל וְאִתָּן".

מִרְן הֵרֵב מִבְקֵשׁ מֵאִיתָנוּ לְהַתְרוֹמֵם, מִצַּד הַשְׁכָּל – "קְטָנוֹת מַח", וּמִתּוֹךְ כֵּךְ גַּם מִצַּד הַרְגֵשׁ – "קְטָנוֹת לֵב". יש להרחיב את הדעה כדי לאהוב את הרחוקים מתורה. יש לרומם ולהעמיק את כוח המחשבה כדי לראות את "הוֹד הַחֶפֶשׂ" שקיים באותם אחרים רחוקים מתורה הדוגלים בחופש ובחירות לאומית, ולנסות לחבר אותם אל 'הדור הישן' – "הַדְּרַת-הַשִּׁיבָה". ב-'דור הצעיר' נחשפה נטייה לחופש ולכלליות-

89 שיחות הרב צבי יהודה פרשת ויקרא סדרה ב, סעיף 20.

90 "אשרי אדם שומע לעצתי בזה, שבזה יציל את בניו מרדת ויקרבם באהבה לאט לאט לדרכי ישראל, וסוף סוף כשיבאו בשנים יטיבו מעשיהם, ובניהם אשר יולדו יוכלו להיות טובים מאבותיהם. והשם יתברך יעזרנו להטות לבב פושעי עמנו לתשובה שלמה, ויחיש לנו ישועתו באמת, בבא לציון גואל ולשבי פשעו בעיקב" (אגרות הראיה א עמ' נט).

לאומיות, ובמבט שטחי נראה שנטייה זו סותרת את האמון למסורת – “הָאֱמוּנָה
שֶׁל כְּבוֹד הַדָּת וּמוֹרָאָה, אֲשֶׁר לְעַם עִתִּיק אֶצִּיל וְאִתָּן”, אך כאשר מרחיבים
ומעמיקים את הדעה רואים שניתן לחבר את שתי הנטיות.

“לְתַחִּיבָה אֵיתָנָה זֶה קְרוּאִים אָנוּ וְאֵלֶיָּה נְבוּאָה, אֶרְכָּן אֲבוֹת הַחֲמוּדָה, אֶרְכָּן חַיִּים לָנוּ,
הִיא תְּכַשִּׁירֵנוּ לְעֵלוּי-עֲלוּיִים זֶה. זֶה אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד, הוּא יִנְהַגֵּנוּ עַל מוֹת”.

חיינו הלאומיים בארץ ישראל דורשים מאתנו להתרומם למבט זה, והם גם יכשירו
אותנו להגיע אליו.